

z a l i v

UBALD VRABEC — NARODNO VPRAŠANJE IN
DELAVSKE STRANKE

MARICA ŽAGAR — IVAN CANKAR V TRSTU

PAVEL ŠTRAJN — JOSIP GODINA - ČOPOV UČENEC

MARKO KRAVOS — IZ KNJIGE O SREČI

IRENA ŽERJAL - PUČNIK — TRAGEDIJCA NA GROB-
LJAH

ALOJZ RES — PISMA BEVKU

A. KOS — OB PETDESETLETNICI CANKARJEVE
SMRTI NA SLOVENSKEM

MATIJA RIBIČ — MARGINALIJE K POTOPISU

RADOSLAVA PREMRL — MOJ BRAT JANKO VOJKO

BORIS PAHOR — NAŠE STALIŠČE

DOKUMENTI — VODSTVO, KAKRŠNO NE BI SMELO
BITI

NEUSPELA INICIATIVA

IZUMIRANJE PEVSKIH ZBOROV

ODLOČNO OBSOJAMO

DVE ILUSTRACIJI IZ PESNIŠKE ZBIRKE
MARIJANA BRECLJA

I V A N C A N K A R * 1876 † 1918

»Tako so nas tujci in potujočenci delali majhne in slabe, da smo nazadnje že sami verovali v to svojo neznatnost in nemoč!«

TRST, 1918

z a l i v

marec 1969 ■ štev. 16-17

Revija za književnost in kulturo; izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi, za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Clani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustreže formalnosti.

Rokopisi ostanejo v lasti revije.

Registrirana na sodišču v Trstu, pod št. 317

Uredili.

Danijela Nedoh, Marko Kravos, Filip Fischer, Milan Lipovec, Boris Pahor, Radojko Starc

Metèr: Vinicij Stupar

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Danijela Nedoh

Campo S. Giacomo 9, tel. 56-435 - TRST

Celoletna naročnina 2000 lir. Za druge države 5 dolarjev

Poštni tekoči račun št. 11/9236, D. Nedoh

Campo S. Giacomo 9 - Trst - Trieste

Revijo so podprli:

dr. ing. Peter Merku, Marija Bogataj, dr. Sonja Mašera, Stanko Pertot, Ema Tomažič, J. M. Slobodan Polojaz, Ugo Margon, dr. Dorče Sardoč, Leopold Ažman, Pavla Volčič, Evelina Pahor, Edvard Furlani, N. N., Just Colja, dr. Drago Martelanc, Boris Cek, g. Hočevar, dr. Vladimir Turina, J. G., Poldo Gruden, Marjan Komianc, Z. Mozetič, R. B., Jože Kumer, Boris Možina, dr. Vera Sardoč, Alojz Udovič.

Cena posamezne številke

4 0 0 l i r

Tiskala Tiskarna Graphis

Ul. sv. Frančiška 20 - TRST

UBALD VRABEC

NARODNO VPRAŠANJE IN DELAVSKE STRANKE

Vidni in manj vidni tolmači tako imenovanih naprednih idej nam vztrajno dopovedujejo, da bomo tu živeči Slovenci najbolj uspešno zaščitili pravice naše manjšine, če se bomo kompaktno vključili v delavske vsedržavne stranke. Konkretno so tu mišljene PCI in PSU. Tako bomo, pravijo, avtomatično zainteresirali in angažirali za naše narodnostne probleme stranke, ki imajo svoje pristaše po celi državi. Svoja priporočila podpirajo s trditvijo, da so italijanske delavske stranke že vnaprej načelno za priznanje naših pravic in da bomo s svojim sodelovanjem v teh strankah samo pospešili realizacijo konkretnih posegov in ukrepov.

Tem argumentom ni mogoče zanikati gotove logike. Ker pa smo v tem vprašanju življenjsko zainteresirani, smo — tudi sebi samim — dolžni razmisliti in kritično presoditi, v kolikšni meri delavske stranke s svojo dosedanja prakso jamčijo, da nam bodo zagotovile naš narodni obstoj.

Danes imamo v Evropi celo vrsto držav, v katerih določajo zakone in prakso prav stranke z enakim svetovnim nazorom, kot ga imajo delavske stranke v Italiji. Za našo končno in pravilno odločitev bo vsekakor koristno, če nekoliko analiziramo narodnostno stanje v teh deželah in v kolikšni meri se proglašena načela uveljavljajo v vsakodnevni praksi. Ne smemo pri tem pozabiti, da je v teh državah v veljavi enostrankarski sistem, kar pomeni, da ni nikakršne opozicije, ki bi mogla karkoli kondicionirati, spreminjati ali popravljati ravnanje vlade. Situacija je tedaj natančno taka, kakor so si jo zamislile te stranke.

Prav dogajanja zadnjih časov pa vzbujajo upravičen sum, da pri urejevanju narodnostnih problemov v teh državah niso ravnali tako, da bi zadovoljili vse narode, posebno ne manjše. Povsod vidimo, da

večji, številnejši narodi omejujejo manjše v njihovih pravicah in potrebah in da jim v večini primerov odrekajo pravico do suverenosti. Ljubljansko »Delo« je 7. decembra 1968 objavilo članek izpol peresa Janeza Staniča. Pod naslovom »Nezaželeni tema« piše:

»Vprašanje narodnostnih manjšin sodi med tiste teme, ki se jih vse do nedavna v socialističnih državah niso radi lotevali. Po navadi je vsak namig na ta problem naletel na odgovor, da socializem že sam po sebi zagotavlja avtomatično in pravilno rešitev tega občutljivega vprašanja. Vsako nadaljnje razvijanje te teme je bilo nezaželeno in nemalokrat tudi — kaznivo. Na redkokaterem področju si je človek, domačin ali tujec, tako hitro 'priboril' naziv 'buržoaznega nacionalista' ali kaj podobnega, kot če je dregnil v to vprašanje. In vendar dejanski položaj narodnostnih manjšin v mnogih socialističnih državah ne opravičuje uradnega optimizma in zapiranja oči pred stanjem, ki dostikrat ne povzroča samo notranjih trenj, ampak tudi meddržavne spore ali vsaj tihe zamere.«

In v nadaljevanju:

»V večini socialističnih držav so dolga leta praktično izvajali politiko, ki je vodila do raznarodovanja, pa naj je bilo to zavestno ali ne, namesto da bi se resno ukvarjali s problematiko manjšin, pa so se zanašali na 'avtomatizem socializma', ki bo sčasoma sam po sebi vse uredil. V meddržavnih odnosih so socialistične države vedno — in še zdaj — molče puščale vnemar vprašanja svojih manjšin v sosednih državah, čeprav je javna skrivnost, da na primer Madžari niso zadovoljni s položajem svoje manjšine v Romuniji in Češkoslovaški, Poljaki s položajem svojih sonarodnjakov na Češkoslovaškem in v Rusiji in tako dalje.«

Kasneje pisec v istem članku navaja, da je v Rumuniji poldrugi milijon Madžarov (po rumunskih virih), da je na Češkoslovaškem (po čeških virih) 560.000 Madžarov, 140.000 Nemcev, 67.000 Poljakov in 55.000 Ukrajincev; da so leta 1956 našli v Bolgariji 187.789 Makedoncev, leta 1965 pa samo še 8750. (!) Citiram iz omenjenega članka še sledeče:

»Če zdaj na primer prav iz Češkoslovaške dobivamo največ podatkov o zgrešeni politiki do manjšin, potem to ni zato, ker bi bila češkoslovaška politika na tem področju najslabša, ampak zato, ker (danes) v ČSSR resnice ne skrivajo.«

Pogled na politični zemljevid, nastal po drugi svetovni vojni, nam nudi presenetljivo ugotovitev, da so delavske stranke preprosto vzele na znanje in sprejele politične meje, ki so jih načrtali kapitalistični in imperialistični osvojevalci. Posebno prizadevnost za doseg meji, ki jih je v stoletnih osvojevalnih vojskah postavil carizem, je pokazala Rusija. Ker je po oktobrski revoluciji in po koncu prve svetovne vojne izgubila nekatera ozemlja, naseljena z neruskim prebivalstvom (Finska, Estonija, Letonija, Litva) in nekatere predele Belorusije in Ukrajine ter Besarabijo, je ob zmagovito zaključeni drugi svetovni vojni spet priključila vsa ta ozemlja. Nekatera upravičeno (vzhodne predele predvojne Poljske, na-

seljene pretežno z Belorusi in Ukrajinci), nekatere pa neupravičeno, kot so Estonija, Letonija in Litva. In le delno upravičeno, kar se tiče Besarabije. V tej deželi med Prutom in Djestrom ob vzhodni meji Rumunije živi okrog dva milijona Romunov, za katere je ruska vladavina ustanovila posebno 'moldavsko' republiko. (Videti je, da bi Rusija tem 'Moldavcem' že z imenom rada dopovedala, da niso Romuni). Ti Romuni, čeprav žive na ozemlju, ki meji z njihovo matično državo, so prisiljeni živeti v drugi državi, kljub temu da sta tako Rusija kot Rumunija socialistični državi. Meja je danes natančno tam, kamor jo je postavil carski absolutizem!

Iz žolčnih polemik med Sovjetsko zvezo in Ljudsko republiko Kitajsko smo zvedeli, da današnja Kitajska Rusiji ne priznava pravice do vzhodnih predelov Sibirije. Ta ozemlja, ki so velika za pet Italij, je ruski car takrat preprosto vzel šibki Kitajski. Kljub sorodnemu gospodarskemu in političnemu sistemu pa Sovjetska zveza niti malo ne misli, da bi te, nekoč kitajske predele, spet odstopila Kitajski. Najbrž tudi ni naključje, da je Vladivostok obdržal ime, ki mu ga je dal carizem.

Tudi ni mogoče očitati Rusiji, da ni poskusila ponovno priključiti še Finsko. Če se to ni zgodilo, se imajo Finci zahvaliti samo odločnosti, ruskim neuspehom in morda mednarodni diplomaciji.

Sovjetska zveza samo tam ni spoštovala mej, ki jih je postavil carizem, kjer je lahko, prav na podlagi narodnega principa, priključila svoji državi še nova ozemlja. To sta vzhodna Galicija in Podkarpatska Rusija, ki sta do prve svetovne vojne pripadali Avstroogrski monarhiji, v dobi do druge svetovne vojne pa Poljski odnosno Češkoslovaški.

Da danes Rusija odobrava vsa carska osvojevanja v Aziji, potrjuje tudi pisanje »Pravde«. Posnemam iz ljubljanskega »Dela«:

V Istoriji SSSR, Tam II, Moskva 1965 stoji: Najvažnejša objektivna posledica priključitve srednje Azije k Rusiji je bila pritegnitev narodov srednje Azije in Kazakistana k velikemu revolucionarnemu boju ruskega naroda, na čelu z delavskim razredom, k revolucionarnemu osvobodilnemu boju vseh narodov Rusije proti carizmu.

Toda (Delo, 5. oktobra 1968) »ker celo sovjetska zgodovina ne more zanikati velike protiruske vstaje v Kazakistanu v štiridesetih letih prejšnjega stoletja pod vodstvom Keneserija, jo označujejo kot reakcionarno nacionalistično gibanje, proti kazaškimi znanstvenikom, ki so se z njo ukvarjali pa so sprejeli "ukrepe".«

Se pravi: dokler je ruski mužik pokorno izvrševal carjeve ukaze, je bil boj proti carizmu reakcionarno dejanje in je postal ta boj napreden šele, ko se je carizmu uprl tudi ruski narod! Da si Rusi v Sovjetski zvezi lastijo nekako prvenstvo lahko posnemamo tudi iz govora Muhtidinova na 22. kongresu KPSZ (citiram spet »Delo«).

»Pri uspešnem uresničevanju nacionalne politike v naši mnogo-nacionalni državi je odločilno vlogo odigral in igra ruski narod. Veliki ruski narod — prvi med enakimi — si je s svojimi revolucionarnimi tradicijami, zakladnicami znanosti in kulture zaslužil ljubezen in globoko spoštovanje vseh sovjetskih narodov; (aplavzi) zato po pravici pravijo ruskemu narodu "starejši brat"« (aplavzi).

Položaj "prvega med enakimi" Rusi ne zavzemajo samo v teoriji, propagandi in ideologiji, ampak tudi v praksi. Po vsej deželi — razen v Rusiji sami — velja dvojezičnost. Celo v Ukrajini (40 milijonov Ukrajincev) izhajajo listi v nacionalnem jeziku in v ruščini, šole so v nacionalnem jeziku in v ruščini, javni napisi dvojezični. Mali, zaostali narodi so res šele pod sovjetsko oblastjo dobili možnost razvijati svoj jezik. Toda najhujši davek ruskemu prvenstvu morajo plačevati razviti narodi, ki morajo svojo zgodovino in kulturo ponarejati, da bi zadovoljili ruskemu kompleksu "starejšega brata".

Ta ideja o »starejšem bratu« zelo čudno spominja na trditve nemških pangermanistov o nemški kulturni superiornosti v stari Avstriji, v nemškem rajhu pred prvo svetovno vojno in seveda kasneje v dobi nacizma.

Tu se nam pa pojavlja še novo vprašanje: Če že Rusija priznava določeno samostojnost socialističnim republikam Poljski, Češkoslovaški, Romuniji, Bolgarski, Madžarski in Vzhodni Nemčiji, ki imajo svojo posebno valuto, »svoja« diplomatska zastopstva v inozemstvu, svojo vojsko .it.d. — zakaj take, čeprav omejene samostojnosti ne prizna velikim narodom, kakor so Ukrajinci in Belorusi in seveda tudi drugim, manjšim, a zrelim narodom kot so Estonci, Litvanci, Letonci, Gruzinci, Armenci? Verjetno so »mlajši bratje« še premladi? Teorija o starejšem bratu se seveda ne sklada z načeli o enakopravnosti in enakovrednosti vseh narodov. Avtoritete »starejšega brata« se je osrednja vlada v Moskvi poslužila tudi leta 1946, ko je z dekretom enostavno ukinila avtonomne republike Čečeno-Inguško, ono krimskih Tatarov, povolških Nemcev in Kalmikov ter prebivalce razsela po drugih deželah, večinoma v Sibirijo. Ali je potem čudno, če hoče prav tako odločati, kako naj se razvijajo češkoslovaški »mlajši bratje«?

Veliki tekmeč Rusije je v Aziji današnja Kitajska. Tudi ta si prizadeva ohraniti oziroma spet pridobiti vsa tista ozemlja, ki so jih nekoč osvojili kitajski cesarji. Zato je proti Rusiji postavila zahtevo po vzhodnih sibirskih pokrajinah in seveda s silo pripravila k pokorščini konservativne Tibetance. V soseščini imamo današnje Bolgare, ki sanjajo o osvajanjih carja Simeona...

Mislím, da po gori navedenem lahko trdimo, da socialistične republike sprejemajo in odobravajo vsa osvajanja, pravična in nepravična, ki so jih v preteklosti izvedli razni monarhi in da so še danes meje, ki so jih ti postavili, tudi za socialistične vladavine »svete«. V potrdilo lahko še navedemo, da so bile tudi za Italijansko komunistično partijo »svete« tiste meje, ki so jih v naših krajih postavili imperialisti po prvi svetovni vojni. Tako svete, da si It. kom. partija na zadevnih sestankih še v času vojne vihre ni upala zavzeti jasnega stališča o državni pripadnosti velikega dela Julijske krajine in je bilo to vprašanje, na željo it. partije, odloženo v dobo po vojni. Po vojni pa je imela It. kom. partija srečo, da ni bila udeležena v vladi, ko je bilo treba priznati priključitev velikega dela Julijske krajine k Jugoslaviji.

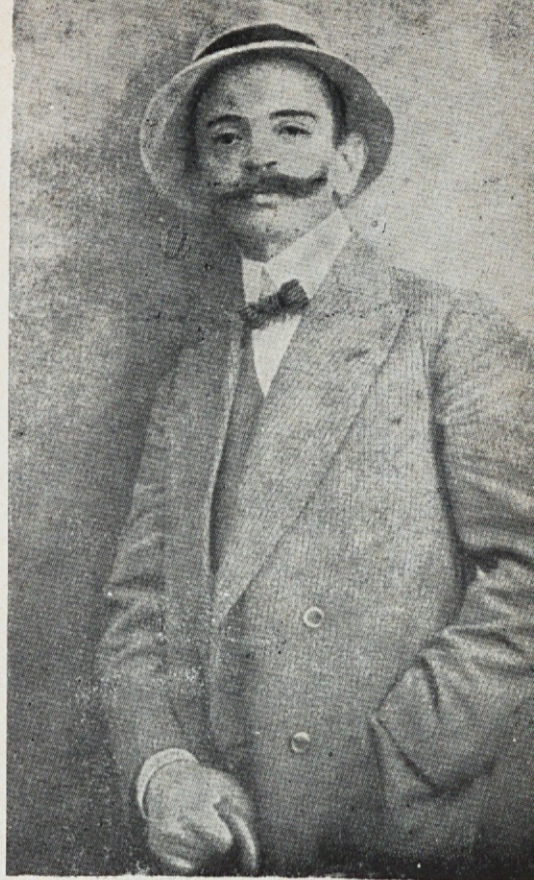
(Dalje prihodnjič)

MARICA ŽAGAR

IVAN CANKAR V TRSTU

(Spomini)

V šolskem letu 1917/18 sem obiskovala II. letnik slovenskega goriškega učiteljišča, ki je zaradi vojne delovalo v Trstu. Tako sem imela srečo, da sem tedaj videla in slišala pisatelja Ivana Cankarja, ko je 20. aprila 1918 predaval v Ljudskem odru v Trstu, v ulici Madonnina. Predavanje je naslovil »Očiščenje in pomlajenje«.

Pri pouku slovenščine v šoli na tej stopnji še nismo obravnavali slov. moderne in Cankarja. Pač pa nas je s Cankarjem seznanjal in nas ob raznih priložnostih zanj navduševal skladatelj Ivan Grbec, naš učitelj petja. Bil je velik častilec Cankarja in tudi sam je bil nemajhen idealist. Seznanil nas je tudi s Cankarjevo novo knjigo »Podobe iz sanj« in nam iz nje prebral črtico »Gospod stotnik«, ki nas je

je vse pretresla. Dijaki smo radi brali Cankarjeve spise, posebno njegove socialne povesti. Niso nam bile tuje, saj smo povečini izhajali iz revnejših družin. Tudi mati marsikaterega izmed nas je s težavo rinila skozi življenje svoj voz, zvrhan revščine, bridkosti in ponižanj.

Naj povem, kakšno je bilo razpoloženje tržaških Slovencev v vojnem letu 1918, ko nam je Cankar predaval.

Živeli smo za fronto, od koder nas je dan za dnem vznemirjalo grmenje topov. Zavedali smo se, da to grmenje oznanja smrt in trpljenje množic — vojakov in civilistov — ter pustošenje plodne zemlje na naši zahodni meji. Tudi v mestu in okolici je bilo nekaj zračnih napadov.

V zaledju so se polnile ječe z našimi rodoljubi, ostalo sestrada-
no in izčrpano prebivalstvo iz ob-
mejnih krajev pa je hiralalo in umi-
ralo po begunskih taboriščih. Tudi
po domovih, zlasti tu v mestu, je
bila huda lakota, zato je bila umr-
ljivost prebivalstva velika, poseb-
no v jeseni 1918, ko je razsajala
španska gripa. Vsi smo težko pre-
našali to mōro. Želeli smo si spro-
stitve in svobode. Že v letu 1917 se
je začelo gibanje v zaledju. V du-
najskem parlamentu so postanci
zahtevali samoodločbo narodov.
Dne 30.5.1917 je vodja Jugosl. klu-
ba dr. Korošec predložil parlamen-
tu zahtevo — ki smo jo imenovali
Majska deklaracija — »po združi-
tvi vseh Slovencev, Hrvatov in Sr-
bov na ozemlju avstro-ogrske mo-
narhije pod žezlom habs.-lotar. di-
nastije, zgrajeno brez vsakega go-
spodstva tujih narodov, svobodno
in na demokratski podlagi.« (En-
cicl. Jugosl.) Po Sloveniji in dru-
god so bili shodi in proslave tega
dogodka.

Največjega pomena za tržaške
Slovence pa je bila proslava Maj-
ske deklaracije, ki je bila v pomla-
di 1918 v Trstu, v gledališču Poli-
teama Rossetti. To je bilo največje
ljudsko gledališče v Trstu, ki je
sprejelo tudi 6000 obiskovalcev.
Slavnostni govornik je bil voditelj
tržaških Slovencev, poslanec, dr.
Otokar Ribar. Nastopili so tudi
združeni pevski zbori pod vod-
stvom Karla Mahkote, pevovodje
tržaške Glasbene Matice. Ves oder
je bil poln pevcev in še posebno
pevk, ki so bile vse oblečene v ške-
denjske narodne noše. Vtis je bil
veličasten in nepozaben. Tako na-
polnjenega gledališča in toliko na-
rodnih noš skupaj še nismo videli
in tako navdušenega govornika še
nismo slišali. Prej še nismo imeli

občutka, da nas je toliko. S prosla-
ve smo odhajali ginjeni, potešeni
in samozavestni. Ta samozavest,
da nas je veliko, je težila naše lju-
di še dolgo po okupaciji.

V gledališču Politeama Rossetti
je v letu 1918 gostovala tudi za-
grebška opera. Tudi to je bil velik
dogodek za tržaške Slovence.

V veliko veselje tržaških sloven-
skih otrok pa je v tem šolskem
letu zaživela tudi Ribičičeva prav-
ljčna igra Kraljestvo palčkov.

Med temi dogodki, to je 20.4.
1918, je obiskal Trst pisatelj Ivan
Cankar, glasnik ponižanih in raz-
žaljenih. Tudi na njegovo preda-
vanje, kakor na prej omenjeno
proslavo, me je povabila moja
mentorica Nikolina Karkovič (por.
Zega), učiteljica CM šole pri Sv.
Jakobu. Na predavanje smo šli z
zanosom, pričakujoč odrešilne be-
sede od človeka, ki smo ga gledali
kot preroka.

Predaval je v Ljudskem odru,
v dolgi in hladni dvorani, skromno
opremljeni in slabo razsvetljeni
(vojna!). Poslušalci smo bili po-
večini intelektualci in dijaki, delav-
cev je bilo malo. Sploh je bilo ma-
lo mlajših moških, ker je pač bila
vojna in so bili vojaki. Ves čas
predavanja je vladala tišina. Can-
kar je bral svoje predavanje pri
sveči, kar ga je motilo. Motil ga je
tudi navzoči vladni komisar, ki ga
je dvakrat prekinil in opomnil, da
»gre predaletč«. Vse to je vplivalo
tudi na nas poslušalce in nismo
imeli pravega stika s predavate-
ljem. Priznati moram, da me Can-
kar — govornik ni tako navdušil
kot pisatelj. Svoje predavanje je
bral enakomerno s tihim in utruje-
nim glasom. Zdel se mi je izčrpan
in bolan. Pogosto je segal po ko-
zarcu z vodo.

V njegovem predavanju me je najbolj zanimalo zadnje poglavje, kjer je govoril o očiščenem in pomlajenem narodu in človeštvu, ki se bo dvignilo iz močvirja.

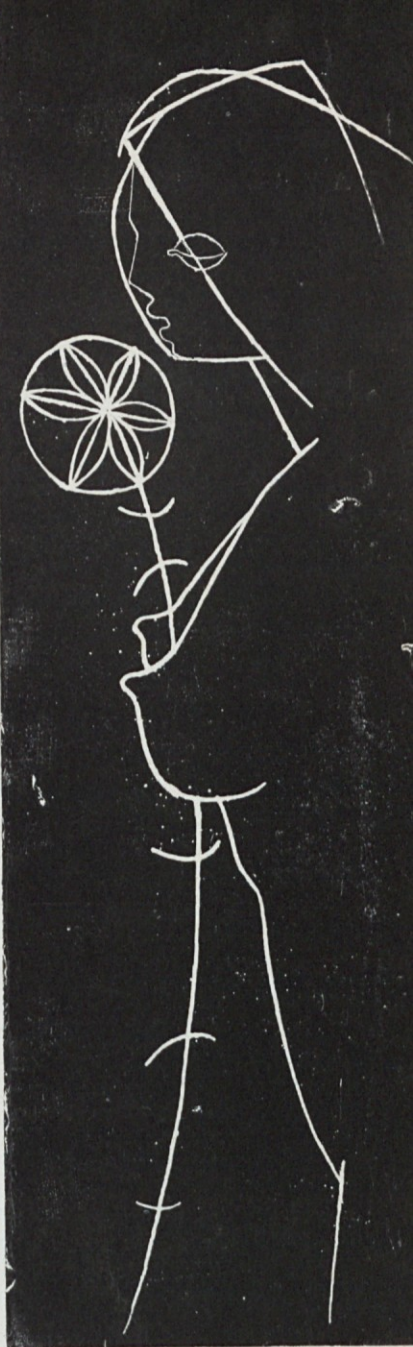
Oktober 1918 so se deloma uresničile Cankarjeve napovedi. Žal pa Slov. Primorje ni bilo priključeno k Jugoslaviji, kar je bil za nas Slovence hud udarec. Bilo nam je kakor človeku, ki je umiral žeje, čaša pa, ki so se je že dotaknile žejne ustnice, se je odmaknila, žeja pa je ostala.

Po okupaciji smo bili odrezani od ostale Slovenije. Moj brat je bil v Ljubljani še v narodni vojski in je potreboval osebne listine za vpis na univerzo v Zagrebu. Ni mi preostalo drugega, kakor da sem se sredi decembra 1918 v mali družbi napotila od doma — iz Klanca pri Kozini — proti meji. Preko meje smo se z vodičem pretihotapili mimo obmejnih straž ter prispeli srečno na svobodna tla in nadaljevali pot v Ljubljano, kjer sem ostala nekaj dni.

V Ljubljani sem zvedela, da Ivana Cankarja ni več; umrl je nekaj dni pred mojim prihodom, 11. decembra. Takrat sem pomislila na njegovo predavanje v Trstu in na našo stvarnost po okupaciji. Tudi njemu ni bilo dano živeti v svobodi, kakor ne nam. Bridko sem občutila to dvojno gorje: zasedbo svoje ožje domovine in smrt velikega pisatelja. Tedaj se mi je Rožnik zazdel ves zapuščen in Ljubljana, že tako vsa pregažena in izmučena zaradi prehoda vračajoče se bivše avstro-ogrske vojske, se mi je videla še bolj revna.

Koper, 8.2.1969.

Miloš Volarič

Ilustracija v pesniški zbirki Marijana Breclja.

JOSIP GODINA VERDELSKI - ČOPOV UČENEC

Kratek oris življenja zanimivega rojaka je povzet iz drobne knjižice *»Živenje Godine Vèrdèljskega; opisal on sam leta 1879 s pristavkom raznih stranskih rěčij za razdèlitev med domačince po njegovi smèrti. V Tèrstu, 1880, Josip Godina izdajatelj«*.

Josip se je rodil v Verdeljski vasi pri Trstu, leta 1808, eden izmed šestih otrok, ki so ostali živi od šestnajstih. Oče je bil zidar in kmet obenem, mati gospodinja in perica, oba sta bila nepismena, Josip pa je ob prvi priložnosti pokazal veselje do učenja.

Pri sosedu je neki Furlan učil branja svojega sina in še nekaj okoliških otrok, ki so prihajali k pouku kot k neki kazni ali pokori. Šestletni Josip pa ni smel zraven *»zaradi neprizanesljive malomarnosti staršev«*. Poslušal je v bližini, skrit, in po pouku se je doma vadir sam na malem katekizmu, katerega je našel v hiši.

Ko mu je bilo osem let je mati umrla. Oče se je poročil še trikrat in prva mačeha ni bila Josipu zelo naklonjena. Dala ga je za hlapca stricu v Fedrigovec, selce pod Bajto (Boschetto), kjer je moral trdo delati pet let. Ljubezen do knjig pa v njem ni zamrla, tudi v novem domu je našel nekaj knjig in po dveh letih je iztrgal stricu, ko je bil nekoliko pijan in dobre volje, dovoljenje, da obiskuje vsaj nedeljsko šolo.

Učil se je z uspehom in naslednje leto je smel vstopiti v *»prvi klas višjega razdelka«*. Hodil je v šolo vsak dan, njegove hlapčevske dolžnosti pa niso bile zato nič manjše. Tako se mu je godilo eno leto, nato je dobil novo mačeho, ki je bila živo nasprotje prejšnje. Hotela ga je imeti doma in bila je ponosna nad Josipovim veseljem za šolo.

Po končani normalki je šel na latinske šole v Koper; imel je 17 let in njegov značaj je že kazal glavne obrise bodoče osebnosti. Bil je dovolj zdrave narave, da se ne bi včasih

pregrešil zoper avstrijsko strogost, bil pa je tudi dovolj navezan na svoj ugled, kakršnega so cenili tedaj, da ne bi slabe ocene v obnašanju »Josipu sèrce predèrle«.

Leta 1829 je Josip stopil kot odličnjak v peto latinsko šolo v Gorici. Tja je prišel brez trdnjših denarnih jamstev, a znal si je pomagati z inštrukcijami in štipendijami. Mesto mu ni bilo pogodu — strinjal se je z rekom »Gorica je lepo gnezdo, a tički so hudobni«. Zlasti profesor Pelikan je stalno dražil in žalil Josipovo »čutljivost in častiljubnost«, kot sam pravi. Po enem letu in pol je bilo Josipu vseh krivičnih graj dovolj. Z dvema tovarišema, ki sta poznala pot, se je odpravil sredi februarja v najhujši zimi peš v Ljubljano pogledat, če ga tam sprejmejo v šolo. Pot je bila takšna, kot si jo lahko predstavljamo, če smo kdaj hodili pozimi po naših krajih za Josipa in njegove tovariše pa je morala biti še nekoliko neprijetnejša, ker niso bili opremljeni za takšne poti. Iz Gorice so šli čez Ajdovščino in Vipavo, po gostem snegu pod Nanosom mimo Razdrtega do Postojne. Vreme je bilo tako, da je eden od treh, ki je bival pri Postojni, v snegu in megli le z veliko težavo našel svoj dom. Tam so se odpočili in naslednjega dne krenili dalje. Hodili so tri dni in ob povratku v Gorico še enkrat toliko, vendar po drugi poti, ki pa je bila prav tako naporna kot prejšnja in še nekoliko bolj nevarna, kajti mahnili so jo skozi gozdove, kjer so domačini zasledili volkove.

V Ljubljani ni šlo vse gladko, a po nekaj »zanj jako žalostnih odgovorih, ki so mu nenadoma vso naméro podèli« mu je stolni prošt Burger končno dovolil preselitev. Pozneje je Josip napisal Burgerju v čast latinsko pesem.

ČOP Vstop v novo, ljubljansko okolje, je bil za Josipa precej neprijeten. »Moral je namreč zaslišati iz ust ondešnjega tedanjega učitelja Matije Čopa néko strašno pa ob enem jako osramotivno zmérjanje in svarilo, pač še nekaj hujšega od tega, kar je moral slišati v Gorici. Bil je sicer Matija Čop (Gorenec) mož jako učen in bistre glave; umel in govoril je popolnoma vse poglobitve književne evropejske jezike; a manjkalo mu je tisto lépo in vljudno obnašanje, ki se po navadi zahteva v družnem obhodu z ljudmi na svétu — bil je on po svoji naravi ali posébní kervi nékaj presirov in neolikan zastran tega; sicer strastnega značaja nije bil nikdar, ampak bil je vsélej izglédno pravičen. Pa čujte, kakò da je Čop pozdravil Josipa, ko se mu je tisti pèrvi krat v šoli pokazal in se potem na neko klop vsédel. Zalajal je nanj po nékakem tako, kakor kak hud in divji pes, očitaje mu nepremišljivo vse take gèrde lastnosti, katèrih bi se nihče še sanjati ne vtégnil, sicer pa Josip nikdar na sebi ne imel.«

Že po šestih dneh pa sta poglavar in Čop spoznala zmoto in »začela sta povsem drugače o njem misliti, ga celo — ljubiti«. Čop je dajal Josipu brezplačno lekcije francoščine, zapustil je v njem lep spomin, čeprav z enim madežem: »sicer tudi ranjki profesor, pa pozneje knjižničar Čop nije rad govoril svojega jezika, ampak govoril je timveč rajši nemški«. K temu je dodal: »Naše narodno polje ostaja zanemarejeno, mi ga zanemarjamo in mečemo krivdo na Nemce«.

Sedmo in osmo šolo je Josip dovršil v Gorici. Name-raval je v seminar, ker ni znal drugam; tedaj pa so mu ponudili mesto domačega učitelja v Gradcu, kjer je lahko obem obiskoval vseučilišče. Vpisal se je na pravo in se s tem dokončno odpovedal duhovnemu stanu. Z izbiro je bil pozneje vedno zadovoljen, posebno ker: »je še mnogo drugih cèrkvenih rečij, ki se ne glasijo njemu po godu in so tudi nepotrebne za zvéličanje sploh«.

V zadnjih letih šole je mučila Josipa precej huda bolezen in končno se je odločil da se obrne na zdravnika. Srečanje z zdravniki je zapustilo v Josipu zelo slab vtis; tako, da jih sam ni nikoli imenoval 'zdravnike'.

»Raba besede 'zdravnik' je povsem napačna. Ona izvira sevè da iz glagola 'zdraviti'. Če pa bolnik ne ozdravi, ampak mu se še po zapisu nasprotnih lèkov timvéč prehod na òni svet pospešuje ali pohitri, se bo temu néki pravilo tudi zdraviti?« Zato rabi manj obetajoči izraz 'médeh'. Tudi dejstvo, da sami zdravniki mladi umirajo, je bilo Josipu dokaz, da ne znajo niti sami sebi pomagati. Sicer pa je menil, da se zdravnikov ne smemo povsem znebiti, ker včasih le pomagajo; pogostoma so ljudje sami krivi, da jim zdravnik ne more pomagati.

Leta 1837 je Josip končal v Gradcu študije in vrnil se je zdrav domov. Zaposlil se je kot praktikant na tržaškem finančnem uradu. Leta 1840 so ga poslali v Dubrovnik.

»Dalmacija je dežéla, katèra po svoji posébnosti mladenče, takò rekoč, k ženitvi prav sili. Nije čuda tedaj, da prišla je tudi Josipu skoraj užé želja do ženitve«. Decembra 1840 se je poročil z »neko lépo, prav zalo véseljivno in kratkočasno, pa tudi jako bistrourmno déklino«, Kristino, ki je umrla tri leta kasneje, po krivdi nekega zdravnika, ko mu je rodila drugega sina.

Iz Dubrovnika je bil premeščen v Split in pozneje spet v Trst, odtod v Gorico do leta 1847, kjer se je drugič poročil, iz Gorice v Tržič in končno spet v Split.

Medtem je postal finančni komisar drugega reda, a delo mu ni dajalo veliko zadoščenja. Med sodelavci je vladalo precej napeto, škodoželjno ozračje in Josip je iskal zadovoljstev drugje, predvsem v jezikoslovju.

»Seznanil se je v Splitu leta 1850 s šolskim učiteljem Andrejem Barićem. Ta je imel namén napraviti neko malo slovnico v hèrvatsko-sèrbskem jeziku z vprašanji in odgovori. Spisal je bil nekaj zastran tega, a Josip nije mogel se z njim ujemati. Prosil ga je zatò naj rajši njemu to délo propusti. Spisana po tem slovnica se je natisnila in pa razdélila po deželi. En izris je Josip poslal tudi ranjcemu Janežiču v Celovec, kot nékaj rés posébnéga namréč da takrat nije Dalmacija imela še nobene slovnice s hèrvaško-sèrbskim razlaganjem; bila je tedaj ta pérva.«

Iz Splita je prišel spet v Trst in nato v Koper. Začel je posvečati vedno več zanimanja slovenskim zadevam. Dopisoval je ljubljanskim Novicam, leta 1853 pa je objavil neki koledarček na stroške tržaškega Slavjanskega Društva. Isto leto je tudi izdal knjižico pod naslovom: »Njegovo véličanstvo Franc Jožef v véliki smèrtni nevarnosti«.

Dve leti pozneje je bil tudi Josip v smrtni nevarnosti zaradi epidemije kolere. Izgubil je sina in drugo ženo. Zdravniki se spet niso izkazali, ker so se bali dotika z bolniki, in Josip je ostal živ le po zaslugi neke ženice. Leta 1856 je bil povišan v finančnega komisarja prvega razreda, poročil se je tretjič in bil premeščen v Celovec.

Na severni slovenski meji je prišel Josip do dokončnega prepričanja, da so najhujši nasprotniki Slovencev Slovenci sami. Izobraženi Slovenci so se sramovali svojega materinega jezika in Josip se je čutil nemočnega pred njihovo topostjo: »Kedòr spada pod eden ali drugi národ, nije ne naravnine ne navadno, da se svojej národnosti iznevèri, ali da jo zapusti, ko da bi zanjò nič ne maral«.

Te besede so bile namenjene predvsem njegovim rojakom, preprostim tržaškim okoličanom, da bi vsaj z Josipovim zgledom, z vplivom njegove razgledane in ponosne osebnosti, utrjevali narodno zavest. Vzroki potujčevanja so mu bili precej jasni (»Mej priložnostmi, ki silijo naše slovensko ljudstvo, da odstopajo od njegove národnosti, je posébnò njegov dotik in njegovo po tem uzrokovano pešanje z drugimi narodi«); a Josip ni imel orodja, da bi posegel vanje. Lahko je le pisal in tega se je od tedaj precej vneto lotil.

Leta 1863 je bil premeščen v Trst in tu je ostal do upokojitve (leta 1875), ko je bil že višji finančni komisar.

Svoje živahnejše prosvetno delovanje je začel leta 1866, ko je ustanovil 'pèrvi slovenski časnik' *Ilirski primorjan*, pozneje pa še drugega *Téržaški ljudomil*, ki sta imela oba izrazito poučne namene.

Leta 1869 je začel tudi izdajati mesečni list *Pod lipo*, ki je izhajal v mesečnih snopičih (samo tisto leto) do 292.

strani, ker se je tedaj Josip posvetil pisanju tržaške zgodovine.

Od leta 1870 do 1872 je pisal »Zgodovino Tersta in njegove okolice«, v naslednjih štirih letih pa je izdal še tri knjige: »Kratek pregléd vésoljnega sveta in posébnó naše zemlje«, »Izvírek premožnosti« in »Kratek razgovor o bolj važnih dosadanjih iznajdbah in posébnó o strojih ali o mašinah in o telegrafiji kot obrodkih čudodélne moči človeškega duha«.

Josipova prizadevnost ni naletela na hvaležnost niti na kulturnem področju. Telegrafski uradnik, pesnik Cegnar, na primer, je raztrgal v Edinosti zadnjo Josipovo knjigo tako ježno, da je Josip še isto leto (1876) izdal v brošurici anti-kritiko in je poleg tega Cegnarja tudi tožil na sodnji. Pozneje pa mu je prizanesel zaradi številne Cegnarjeve družine.

CEGNAR

Da si ne bi kdo ustvaril napačnega mnenja o njem, je Josip posebej poudaril, da »navlašč ali s premislikom nije Josip nikdar kakega človeka razžalil« in dá za primer majhen nesporazum s precej imenitnejšim someščanom, kot je bil Cegnar.

»Tako, postavimo, je nékedaj razžalil finančnega svétoválca Ivana Veséla (Koseskega), ki mu je bil poglavar léta 1839, s tim, da mu je v nékem pogovoru térdil, da tisti, ki se pečajo z mnogim pisanjem, pišejo po navadi gèrdo in nélepò, da pa tisti, ki lépò pišejo, so navadno puste in prazne glave«. Koseski ga je vprašal: 'Al poznate vi mojo roko? Sem tedaj tudi jaz puste in prazne glave?' Bèrž po tem vprašanju mislil si je Josip, pa si na vso moč prizadéval, da se izgovarja in očisti«. Koseski se je pomiril, sicer pa »ljubil je on Josipa očividno in se je tudi z njim, po navadi najrajši v slovenskem jeziku, večkrat pogovarjal«.

KOSESKI

Bila je doba čitalnic in tudi glede teh je imel Josip svoje jasno osebno mnenje: »Pa zakaj se imenujejo taka shajališča prav za prav čitalnice? Saj čitalnica ali bralnica moral bi biti tak prostor, kjer se le čita ali bére, kakor mislil si je bil v Térstu tudi rajnki škof Jernej Legat, kot spérva vpisan ud tam napravljene čitalnice, katero je pa précej in povsem pametno zapustil, ravno kakor jo je sicer še marsikateri drugi, ko je zapazil, čmu, da se ona navadno rajše porablja. Mnogo se jih je vpisalo kadar imelo se je v njej ple-sati... A Josip je v nekdanjem svojem časniku *Pod lipo* drugačne čitalnice silno priporočal; pa bilo je vsele glas vpijočega v puščavi. Bivši v Térstu telegrafski uradnik Zor napravil je bil v tržaški okolici nič manj kot sedem čitalnic, pa kake baže so one bile in koliko jih je ostalo? Životari dozday le še rojanska, pa konec jej bo gotovo uže v kratkem, ker néki jako pojemlje«.

Josip je dospel do dna svojega življenja. Tudi tretja žena mu je umrla, preživela sinova sta se mu izgubila po svetu, on pa se je umaknil na svojo rojstno Verdello. Kar je lahko napravil, je že dal iz sebe, ostajali so mu še neizvršeni načrti in premišljevanja. S tem je zaključil svoj življenjepis.

Skrbeli sta ga predvsem dve vprašanji: bodočnost slovenskega naroda in bodočnost slovenskega jezika. O tem drugem je imel precej nasprotujoča si mnenja. Nekje pravi, da je »živa Josipova želja, da začeti bi morali vendar resno tržaški stanovniki zdèrževati se ne potrebne posnéme tujih jezikov, s katero se le sramotno pači in kazi njih lepi in narodni jezik«.

Drugje pa pripominja: »Da se posnemajo hèvatsko-sèrbske beséde je sicer pravo in dobro, kér to je tudi povsem naravno in koristno, da se saj sčasom slovenski jezik v hèvatsko-sèrbskega spremeni, kakor želi večina Jugoslovanov. Bilo bi to gotovo bolje, kakor je navada ali timvéč prava razvada nekaterih izmej slovenskih takò imenovanih učénjakov, postavimo Fr. Levstika, slovenski jezik tako čistiti (!) da postaja še bolj nerazumljiv prostemu ljudstvu, kakor bil bi mu po posnemanju hèvatsko-sèrbskih izrazov«.

LEVSTIK

Povsem drugačno, jasnejše in naprednejše je njegovo stališče do vprašanja slovenskega obstoja. Zdi se mu predvsem čudno to, da v Avstroogrski osem milijonov Nemcev lahko vlada 19 milijonom Slovanom. Razlog slovanske šibkosti je razcepljenost v 14 »razdelkov«, nesloga jih tlači in samo zato imajo Nemci lahko večino v parlamentu. »To se dogaja v slavjanskem plemenu od nekdej«, pravi, in izraža mnenje, da se bo verjetno dogajalo še v naprej, kajti Josip si ne dela utvar, »saj Térst ne daje se spremeniti v slovensko ali v slavijansko mesto; to je gotovo žalibog!«

Življenjepis se zaključi z voščilom »vsim Slavjanom in poséбно Slovincem tèržaške okolice bolje sréče v prihodnje, kakor so jo dozdej imeli!«

MARKO KRAVOS

IZ KNJIGE O SREČI

ČETRТА PLOŠČA

Kusvajine pesmi

OB PORODU

He — oh — ha, hej.
Lunina pot je široka,
široko razširi noge.
Ta bo najlepši, silni vseh silnih,
veliki kruhovec poganja.
Širi, potiskaj, popusti, potegni,
he — oh — ha drobno dihaj,
vode ne pij, dokler ne opraviš,
razkreči, ne boj se, hej
kot cvet se razcveta ti krilo,
hej že prihaja ves dišeč,
pritisni, k sebi potegni lolena,
hej že prihaja he — oh — ha,
ušesa ima koničasta, ne bo ga panter,
popusti, popusti, počasi,
lej, se izvija, se lušči,
velik je in je močan,
na nogah ima dolge prste,
ne bo umrl od kačjega pika,
hej zdaj pregrizni vijalko
med sabo in njim
in ga spusti v življenje,
he — oh — ha zadihaj. —
Kar je treba še zdaj, hitro opravi,
da Sango — orel ne vidi,
meščuro zakoplji brž v zemljo globoko,
da gozdni duh ne popade,
se ne polasti otrokovih dni.
He — oh — ha, hej
vrni se v kočo, na svoje ležišče,
pusti le sina, da vpije,
ti pa zaspi,
mé ga umijemo, me glavo
in veliki spol mu zlijemo čisto,
da bo v veselje rodú.
Ti pa pomagaj spet nam,
ko se nam v bokih premakne.

BOJNA PESEM

*Ostrim sovraštvo puščic:
dolge in trde
tanke, strupene
letijo
letijo
letijo
Mavúngu bo mrtev
Mavúngu je mrtev!
Kdo pleni še naše žené,
kdo ne boji se mož silnih Tmgave!*

*Barvam puščice maščevanja:
gladke in prožne
ravne, smrtne
— ghaar —
ubijejo!
Jaz sem Kuwaja,
moje puščice imajo rdeče znamenje,
vse, kar ubijejo, je moje,
je moje za vedno,
dušo in mesom!*

PO SREČNEM LOVU

*Ahoj, ahoj,
večer ima nosorogove oči,
debelokoži striče je mrtev.*

*Ahoj, ahoj,
ne tepta več trave,
ne podira nam lovcev.*

*Ahoj, ahoj,
padel je v sivo jamo
z velikimi, velikimi koli.*

*Ahoj, ahoj,
z ostrimi koli Kuwaja
ob blatu Leba-ta.*

*Ahoj, ahoj,
tolsti striče je padel v past,
zdaj kruli v naših trebuih.*

*Ahoj, ahoj,
rog njegov na sredi vasi,
odganja glad in hude duhove.*

Ahoj, ahoj!

* KBALUVI

*Gazele v travi stegujejo vrat,
klic ki prihaja, jih draži,
da jim ni za pašo.*

*Ni jim za pašo,
klic, ki prihaja,
jih vabi na kbaluvi.*

*Teci za njimi, Kuwaja,
ko se poženejo v dir,
teci kot veter.*

*Tekel bom kakor veter,
ko se poženejo v dir,
hočem na kbaluvi.*

***Kbalu-vaj se vrnem potem,
za menoj vse gazele,
z njimi te odkupim.*

*Odkupim te jutri,
vse gazele dam,
ker te tako želim.*

*Ker te tako želim.
bom tekel kakor gazele
in bom nocoj na kbaluvi.*

*Veter me izda nocoj
in duh, ki gre od mene,
steptajo me gazele.*

*Če me steptajo gazele,
bom tudi sam gazela,
ne bom kbalu-vaj.*

*Ko bom jutri po vodo šla,
pritečem k tebi,
ti me ubiješ in jej!*

*Ti me pojej na samem,
napolni si trebuh in ude,
zopleši ples potem.*

*Pleši ljubezenski ples,
zvijaj se v ledjih kot včeraj,
da te bom čutil.*

* Kbaluvi je skrivnosten ljubezenski ples rastlinojedih živali. Le izbranci ga morejo videti, s tem dobijo moč nad živalmi. Če pa med plesom živali opazijo tujca, ga poteptajo, njegov duh pa se preseli v eno od njih.

** Kbalu-vaj je človek, ki je prisostvoval kbaluvi in ima zato moč nad živalmi.

*Da te bom čutil,
ker te zelo želim,
ker te zelo želim,*

*Sínu, ki se ti rodi,
ko se mu čas obrne,
naj bo ime Kuwaja!*

UROČNI PLES PROTI KAČJEMU PIKU

*Tam na veji
pisan cvet
lepi cvet ni
kačji rep
nima votlih zob
ni na hrbtu prog
ssaf-sk ssaf-sk ssafaho*

*Hrbet ima progo
on Kuwaja ni
on je tvoja kri
ko se zviija
ne kriči
pojdi pojdi ven
na kozliča
na zemljó
in pod travo
zelenó
ssaf-sk ssaf-sk ssafaho.*

STAROST

*Ogenj je dogorel do pepela,
sonce odhaja od mračne dežele,
kriči bližajoča se noč.
Pusti me, kvéte — starost!
treseš me, sedim brezzobih ust.
Sinovi prinašajo hrano
in me krivo gledajo,
hodijo zravnani z močnimi stopnjami.*

*Kličem te, oče moj, Išokó,
zarja, svetloba, véliki žarek,
kot otrok
nimam več svojega ognja,
kot ženska.*

*Kvete mi kri na vratu sesa.
Išokó, z ostrim udarcem preseči!
Preseči, veja je suha!
Talavé, talavé,
kvatámba!
Drevo je veliko.*

POGREBNA PESEM

*Mesec bo vzšel in zašel,
zarja se bo prebudila,
sonce bo skozi listje svetilo,
in ne bo ga več našlo.*

*Odpravil si se tja, Kuwaja,
kjer je tema in mraz.
Pustil si le staro telo in odšel,
velíki bojevnik Kuwaja,
glava rodu, oče silnih lovcev,
šestero žena zažiga obleko za tabo.
Odhajaš, Kuwaja, tvoj duh naj gre s tabo,
tvoj lok, tvoj nož in čarobni pas.
Od rojstva do danes najsilnejši v rodu,
nisi poznal ježice gladu,
v tvojem domovju so vsi se bleščali od tolšče.
Ródu si ubil nosoroga, ti sam, Kuwaja,
rog je višji imel od gore Barguth.
Preplaval si reko, bil krokodilom brat,
nobena gazela ni tvoji puščici ušla,
nobena antilopa hitrejša od tvojih nog.
Sto Mavungu, ki so nam koče plenili,
si ti širokopleč ubil, kri te je močila
in te krasila, da si bil strašen.
Tvoj glas smo poslušali v zboru,
glas močne zveri ob svežem plenu
in ti poslušni bili, silni Kuwaja.*

*Kuwaja je mrtev, odšel je
v deželo tišine in stoječih vod.
Bijte na boben, plešite!
svco je zapustil rodu Tmgáve,
njegovo telo zažigamo sredi vasi.
Kuwaja velíki, Kuwaja silni,
Kuwaje strašni, Kuwaja močni.
Kuwaja ostane pri nas.*

GRBČEVA ZBIRKA LJUDSKIH PESMI

Preteklo jesen mi je Grbčev nečak g. Ivan Patrizio izročil zvezek in nekaj listov, ki jih je pred leti prezrl, ko je zbiral pokojnikove papirje, da mi izroči v pregled njegovo umetniško ostalino. Srednjedebebel kartoniran zvezek nosi na nalepnici rokopisno oznako

Opazke

Ivan Grbec

IV. letnik 1907/08

in prvih trinajst strani je popisanih s šolskimi programi. Če zvezek obrneš, stoji takoj na čelu prve strani naslov

Narodne pesmi

in že od naslednje vrstice si slede, tesno eden za drugim zapisi ljudskih pesmi. Ves zvezek jih je poln, nekaj jih je še na letečih listih. Pri zadnjem zapisu je datum: 16.6.58.

Ivan Grbec je torej pol stoletja zbiral ljudsko blago: pesmi, pregovore, uganke, reke, metafore, idiotizme iz Ščedne, Rojana, s Škofij in iz Vipave. Zbirka sama je na prvi pregled tehtna in dragocena.

Če pomislimo, da se je ščedenski učitelj lotil tega dela leta 1908, takoj po dokončanem učiteljišču — star je bil tedaj devetnajst let — in v času, ko je še redno izhajala monumentalna zbirka Narodnih pesmi Matice Slovenske v redakciji dr. Karla Streklja, nam je takoj jasno, odkod pobuda.

Niti ne dve leti za tem je Grbec poslal sto trideset pesmi samemu Streklju s spremnim pismom, iz katerega citiram začetne in sklepne misli:

V pričujoči zbirki, ktero sem posnel deloma po samem sebi, deloma po petju moje matere, očeta in sestre; nadalje št. zaznamovane s črko (F.) po nekem dečku iz Vipave, ki

so torej Vipavske pesni; od šte. 107. do inkl. 117. po petju neke beračice Maričke Pečarič iz Škofije v Istri in končno št. 118. do inkl. 130. po petju neke domačinke »Sancin Čočo«; sem uporabljal nekaj znamenj, ki so se mi zdela potrebna, da napišem kolikor mogoče natančno našo izreko.

....

Prepuščam tedaj Vam, spoštovani gospod doktor, da porabite snov, kakor znate naj boljše, prosim oprostite mi, če ni v takem redu kakor bi si ga želeli Vi in tudi jaz. V kratkem Vam dopošljem tudi melodije, ktere se mi je posrečilo zapisati v nadi, da jih porabite za matico ali pa za tisto zbirko, ktera bo izšla čez nekaj (sto) let na stroške države. V nadi, da Vam pozneje dopošljem zopet kaj

ostajam
s spoštovanjem
Vaš

Ivan Grbec
učitelj

v Škednju pri Trstu, dne 4.II.1910.

Poleg zvezka in letečih listov z zapisi besedil mi je Grbčev nečak izročil nekaj notnih listov z zapisi napevov. Kaže torej, da jih Grbec, vsaj v celoti, ni nikoli poslal Štreklju. To nam nekako potrjuje tudi vsebina pisma, ki je spremljalo novo Grbčevo pošiljko, a ni datirano; ni pa moglo nastati dosti pozneje:

Zbral sem zopet nekaj malenkosti. Prišle so skupaj od vseh vetrov z naglico z namenom, da jih mogoče porabite že za prihodnjo zbirko. (1) Speve za prejšnje pesmi sem še dolžan, s časom jih pošljem. K nekaterim sem pristavil tukaj speve, prosim Vaše Blagorodje tedaj, da bi bili obenem natisnjeni z besedilom; v slučaju pa, da ne bi bili uporabni za Vašo zbirko, prosim vas da jih izročite odboru za nabiranje narodnih pesmi.

S spoštovanjem

Ivan Grbec, učitelj
v Ščedni pri Trstu

Štrekelj je objavil 28 besedil z opombo pod črto, da so iz Grbčeve zbirke, ni pa objavil niti ene viže.(2)

Gradivo, ki ga je Grbec poslal Štreklju, hrani danes Etnografski inštitut pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki

(1) Mišljen je nov snopič zbirke.

(2) V Štrekljevi zbirki nosijo Grbčevi teksti številke: 7259, 7324, 7331, 7495, 7502, 7531, 7543, 7562, 7590, 7592, 7593, 7595, 7598, 7602, 7603, 7614, 7690, 7715, 7893, 7933, 7966, 8016, 8107, 8148, 8155, 8178, 8431 in 8484. Vsi spadajo med stanovske, otroške in šaljive.

mi je oskrbel fotokopijo obeh Grbčevih pisem. Primerjava gradiva iz zapuščine z gradivom pri SAZU bo omogočila zanimive ugotovitve. Vendar že samo branje prvotne Grbčeve zbirke, iz katere je potem očitno zapisovavec prepisal pesmi na čisto, je kar se da pestro in zanimivo. Verjetno v marsičem zanimivejše od čistopisa. Vsekakor pa zanimivejše od besedil, tiskanih v Štrekljevi zbirki. Razlika je velika. Kdo je popravil besedila? Grbec ali Štrekelj? Oziroma Glonar, ki je leta 1912 sledil Štreklju? Izražam zelo previdno domnevo, da je popravke pripisati poslednjima, zakaj Grbec je vedno zapisoval narečna besedila pozorno in natančno ter sporočil Štreklju, katera znamenja je rabil za ponazoritev značilnih narečnih glasov. Kako velika je razlika, naj presodi bravec ob primeru, ki ga citiram na levi po Grbčevem zvezku, na desni po objavi v Štrekljevi zbirki (št. 7690):

*Katarina
je ubujla petelina
je predala kuežue
Je čupla mueže ruežue.*

*Katarina
je ubujla petelina,
Je predala kožo,
Je čupla moži rožo!*

Med več kot sto teksti v Grbčevi zbirki je najdragocenejša skupina enajstih pesmi, ki jih je zapela beračica Marička Pečarič s Škofij 8. aprila 1909, saj so med njimi pretežno stare pripovedne pesmi ali vsaj drobci. Njihova tehtnost je predvsem v tem, da izpričujejo prisotnost teh pesmi komaj šestdeset let od tega nedaleč od Trsta. Tako je tu drobec pesmi, ki je v Štrekljevi zbirki znana pod naslovom *Nevesta pogubljena, dete zveličano* v enajstih inačicah iz Kranjske, Goriške, Gorenjske, Koroške, Prekmurja in Štajerske (št. 171-181). Pastir sreča nago dete, ki mu pove, da ga je ubila mati. V vasi se nevesta in ženin veselita s svati, dete pa nevesto obtožuje, da ga je ubila. Nevesta se roti, da to ni res, in kliče za pričo hudiče iz pekla. Ti seveda pridejo in jo odnesejo. Drobec v Grbčevi zbirki je ohranil komaj nekaj bistvenih potez iz daljše pesmi, je pa dragocen zaradi nekaterih izvirnih prvin: omemba gozda in prihod klicanih zlodjev v obliki vetra:

*»Ti si mueja mate,
k' s' me v boške pestila!«*

*'Nej me vzame stu zludjov,
če sen toja mate!'*

*Vjetar je popihnu,
je dušo vzeu u luft. (ali: Jo je vzjelo u luft.)*

Informativni okvir tega spisa mi brani, da bi se ustavil ob drugih pripovednih pesmih iz te skupine. So pa vse tako zanimive,

nekatero menda izredno redke, morebiti celo unikati, da bi zaslužile mimo objave natančnejši študij.

Kako utegnejo tudi druge pesmi iz Grbčeve zbirke biti redke in zato tudi dragocene, nam lahko pokaže primer pesmi, ki omenja incest. Ne pomnim, da bi že kdaj videl ali slišal podobno. Lahko je razumeti, da se nekdanji zapisovalci niso ustavljali ob pesmih, ki so obravnavale probleme ali omenjale stvari, ki so bile vsaj do prve svetovne vojne pravi družbeni tabuji (glej cenzuro v Štrekljevi zbirki!), lahko je razumeti, da niso zapisovali pesmi, ki so se jim zdele nepomembne kvante. Toda na ta način se je gotovo izgubilo bogato etnografsko gradivo, ki bi gotovo pomenilo bistven pripomoček etnografom, sociologom in celo zgodovinarjem. Zato cenim znanstveno natančnost, človeško skromnost in kulturno odgovornost Ivana Grbca, ki je že ob začetku stoletja zapisoval pesmi tako, kakor bi jih morali vsi njegovi sodobniki in vsi zapisovalci pred njim.

*»Oj, preljuba moja hči,
al bi spala z očkom ti?«
'Dajte, dajte, ljuba mati,
z očkam je težko ležati.'*

*»Oj, preljuba moja hči,
al be spala z bratcem ti?«
'Dajte, dajte, luba mati,
z bratcem je težko ležati.'*

*»Oj, preljuba moja hči,
al be spala z ljubčkom ti?«
'Dajte, dajte, ljuba mati,
z lobčkom je lušno ležati.'*

Kdo je Grbcu pel to pesem, ni iz zvezka razvidno, pač pa je ohranjen napev. V besedilu me moti hibriden jezik, ki ni pravo narečje in je v njem čutiti vpliv učnega jezika. Ne dvomim v točnost Grbčevega zapisa, pač pa se nam vsiljuje dvom o starosti te pesmi vsaj v obliki, v kateri nam je ohranjena. S koliko podobnimi teksti razpolaga slovenski etnograf za potreben primerjalni študij, ki lahko edini privede do tehtnih sklepov?

Čas je, da ugotovimo, koliko je Grbčeva zbirka krajevno zanimiva; to bomo ugotovili na dva načina: s prisotnostjo samih krajevnih imen v njih in dialektov, ki v njih zaživijo. Zato naj najprej citiram dve pesmi, v katerih se oglašajo imena krajev v neposredni bližini Trsta. Začnimo z znano pesmijo (Š 1760), v kateri smo vajeni slišati: *v Celovc ga bom peljala, al ga bom zatavšala, al ga bom prodala*. Inačica v Grbčevi zbirki je primer

kontaminacije med različnimi ljudskimi teksti, namesto Celovca pa omenja Sežano in sežanski semanji dan:

*Če mi lečka pogori
pej me luna svejti,
meni me srcje boli
na uekence sedeji.*

*Lani sem se uženila,
slabga moža vdobila,
slabga moža vdobila,
je hujši ku kopriva.*

*Koprivo zima pomori,
mojga mueža se ne dotakne;
pr uegnje uen zmjer'n sedi
in mrez ga ne pogljeda.*

*Na dvanajstga majnika
v Šežanue ga bom peljala,
al ga buen zamenjala
al ga buen predala.*

*Za dueber kup tud ga ne dam,
težkó sem ga vdobila;
rajši ga damov peljan,
se boen sež njen ljubila.*

*Posteljo mu buen posteljala,
pod rušco ga boen spravila.
Spančkaj, spančkaj, lub' muej mož,
več ke bueš spančkov, lejpše bueš.*

V taki in drugačni zvezi srečamo imena krajev na Tržaškem v lepem številu. V ilustracijo naj citiram še drobec:

*Bon šo v Trst, buen prnjeso an drek na prst,
buen šo v Kueper, buen prnjeso an drek muekr,
buen šo v Bolunc, buen prnjeso an kueto mulc.*

V še večji meri kakor krajevna imena sama, ki so le zunanja, bolj otipljiva krajevna priča, nam krajevno pripadnost Grbčevih zapisov izpričuje narečje. S tem postanejo Grbčevi zapisi hkrati tehtno dialektološko gradivo. Med vsemi pesmimi v ščedenjskem

narečju izstopajo po vrednosti pesmi, ki jih je Grbcu zapela »ta stara Čoča«:

*Lobca je štrencä prala,
do kolenc je u uedä stala,
sükenca krvava k nji perplava.
Lobca šitro guer skočila
in je sükencue zmeknila
in je räkla: »Precrtanä ti muej lübe,
rajše ti ku nebäden driije.«
Lobca je šitro guer skočila
in je lübgä uen zmeknila.*

Poleg pesmi je v Grbčevi zbirki mnogo drugega gradiva: pregovori, izreki, idiotizmi in razni zapisi. Mnogo je vmes znanega, mnogo pa je tudi takih zapisov, ki bojo obvarovali starine pred popolnim izginotjem. Koliko ljudi še pozna metaforo *usta ku re-buerska vrata*? Kako dolgo že ni več v Trstu Porta Riborgo, da bi ljudje še razumeli smisel in izvor te metafore? Črna krava, *belo tele* je za kmeta črn oblak, ki daje sneg; kdaj je že Ščedna nehala biti kmečki zaselek? *Koza prše, če bit daž*; kdo današnjh Ščeden-cev misli na kozo, **ko** se pripravlja na dež? Modrost pa je in ostane univerzalna: *Kdur ued straha umira, mu sp'rdce zguenjiuä*. In še: *Trpe kueža, ke s' tela jemet mueža*. In: *Božja muka mene gleda, tebe kuka*.

V seznamu *Lokalnih izrazov*, kakor jih Grbec imenuje, se vrstijo idiotizmi, tujke in vseh vrst zanimivosti:

žertati se = *meliniti* = *mešati se okrog česa*
melinec = *zvaljano testo*; *meliniti* = *valjati testo*
zadlâvati = *obdelovati kruh, delati različne oblike*
kačür = *pepevnik*
zetra = *jutri zjutraj*
rožiček = *stržiček* = *čilavec*

Vse to gradivo pokaže sociologu kakor tudi radovednemu bravcu, kako se svet spreminja. Včasih je bil problem biti sit:

*Čast Bogu in svetme Mišjele,
da smue se (krompirja in fežula) najele.*

Pride pa čas, ko bo še hujše. Evo vam prerokbo:

*Kadar se bo brala maša popoudan, ko bodo popoudan kokoši
nesle in ko bodo golobradci pravico sodili, bo slabo na svetu.*

S strahom v srcu, da se bodo še kokoši udinjale pri vseobči kontestaciji in začele nesti popoldne, bom vendar storil, kar je v

moji moči, da se ne bo izpolnila prerokba iz prvega Grbčevega pisma Streklju.

Njegova zbirka je najtehtnejši prispevek Trsta in tržaške okolice slovenski etnografiji in etnomuzikologiji. Zato je potrebno to zbirko priobčiti v celoti, to je z vsemi besedili v neokrnjeni obliki in v natančnem zapisu, z vsemi napevi ter z vsemi pripombami in razlagami, ki jih je Grbec po potrebi napisal.

Pred tem bo potrebno pregledati vse gradivo, ki ga je Grbec poslal Streklju, in primerjati njegove prvopise s prepisi, ki jih hrani SAZU v Ljubljani.

Če bomo tržaški Slovenci to znali uresničiti, bomo s tem dosegli troje: dali bomo našim ljudem v roke domačo pesmarico, da ni bilo še take; omogočili bomo vsem etnografom in etnomuzikologom vpogled v organsko urejeno gradivo, ki ga je Grbec zbral; predvsem pa se bomo oddolžili spominu človeka, ki je v svojem dolgem življenju nenehno, odgovorno, strokovno dognano delal za tržaške Slovence in so ga ti za življenja poplačali z običajno brco.

Radio Trst A je posvetil Grbčevi zbirki ljudskih pesmi dve oddaji iz niza »Beri, beri rožmarin zeleni« v petek 21. in 28. februarja. V prvi je prikazal poslušavcem izbor starih pripovednih pesmi, ki jih je Grbcu zapela Marička Pečarič, v drugi pa pesmi, ki omenjajo kraje na Tržaškem, in pesmi, ki so posebno zanimive zaradi svoje narečne oblike. Slovenska radijska postaja v Trstu bo posvetila Grbčevi zbirki v bodoče še nekaj oddaj v nizu »Beri, beri rožmarin zeleni« ob petkih od 19.45 do 20.00.

TRAGEDIJICA NA GROBLJAH

(nadaljevanje)

»Točno prihajaš, ljuba duša, in ob pravi uri si tu.«

»Še kaj za uvod?«

»Mnogo!«

»Torej?«

»Predvsem to, da si natanko pred mano, ampak zame se s svetlobno hitrostjo oddaljuješ,« se je hahljal Rok.

»Od česa?«

»Od vsega, kar se tu dogaja.«

»Kaj se dogaja?«, je ostro in strmo zastokal Stojan.

»Pozanimaj se, pozanimaj se, saj je že skrajni čas!«

»To boš zdaj očitil meni, ki sem zadnji kanec strgal iz svoje biti za moje groblje, ki so neponovljene, ki jih nikjer na svetu ni, ker so veličastne s svojo mizerijo in s svojo nepretrgano plastjo sonca, ker so prestale burjo, kri in žlindro, ker je njihovo kamenje pridrlo iz drobovja zemlje in nosi, vidiš, poslej, nosi znake: rjave vejice, obrise štorov, okamenele hrošče, je belo in rjavo, umazano in deviško hkrati, ki nima niti kanca zajedalstva, ampak je ohranilo skozi tisočletja znake življenja. Povem ti, raje imam to kamenje kakor vse tvoje leponoge boginje, s katerimi misliš da me boš ulovil. In potem, dragi prijatelj, dobro veš, pre-dobro veš, da so trupla tistih, ki sem jih ljubil, ki me zavezujejo, tistih, ki so pod temi grobljami in tistih, ki imajo blagoslovljeno zemljo.«

Čuj, drag prijatelj, dobro vemo, da si tu doživel ljubezen, ki se je nekam čudno razblinila in da je ženska, s katero si imel vsekakor nenavadno, če ne čudno ljubezen, zelo stara, da je prišla in izginila tistega dne, ko si se vračal domov od mature, ko sva

se midva poslovila in sem jaz zares odšel v moderni svet. Dragi moj, od tega moraš ozdraveti, pa naj bodo te groblje še tako veličasten in nenavaden spomenik tvoji edini veliki ljubezni. Medtem ko mene tu ni bilo, si spletel vrsto dogodkov, ki s prvim življenjem nimajo nobene zveze: prvič, zaštudiral si leta, ki ti nič ne koristijo, napravil si zdrahe v vaških političnih strankah, razsrdil si nasprotnike, kakor najmanj ni bilo nujno in ves čas pridi-gaš vsemu in vsakomur o teh tvojih mrtvecih, ki imajo pravico do počitka. To ti počneš, kakor da je to edina stvarnost na tem svetu, kakor da danes nimamo v življenju in celo v našem mestu vrsto socialnih ustanov, ki se že poklicno ukvarjajo s temi stvar-mi, kakor da ti tik pred nosom niso zrastle modernizirane in či-ste tovarne, kakor da je tehnika hudičev stvar, kakor da vsi, ki smo potovali ali potujemo in se ukvarjamo s stvarnostjo, nismo vredni nobene pohvale in je za naše delo popolnoma nezgodovinsko. Jaz se te, ljubi prijatelj izza šolskih klopi, ne bojim, jaz te samo v zadnjem trenutku opozarjam, da nehaj s svojim norim počet-jem, nehaj s svojo večno proletarizacijo in kmetavzarjenjem, ker se ti že tudi delavci, ki te poznajo, in kmetje, ki s tabo živijo, smejejo; saj hodiš okrog kot nemanič in raztrgan cigan. Lahko bi vedel, dragi moj, da je bila tista tvoja hoja navzgor v hrib, ko sem jaz šel s trebuhom za zaslužkom po svetu, samo fikcija, na pol megalomanska, na pol avanturistična in na pol iz želje po večni originalnosti, ki se je vate zasadila, odkar se greš umetnika. Če hočeš vedeti: ženske, ki sem ti jih hotel predstaviti, so umet-nice, ki so bile priznane za svojo zares svojevrstno umetnijo v ve-likih mestih. Jaz sem ti samo predlagal, da enkrat za vselej pre-kineš s svojimi fiksnimi idejami, ki že zaradi tega, da ne priznaš nobenega boga, silijo pri tebi prekomerno na dan in te delajo za resnično stvarnost resničnega čudaka. Rabim te besede, ker je vse tisto, kar si med mojo odsotnostjo počel, zares abotno in nima primere. Škodiš sebi in tistim, ki ti nasedajo. Kako si danes upaš za sabo vleči ljudi v abstrakcijo, ko dobro veš, koliko stvari — neabstraktnih — dandanes človek neizpodbitno rabi, saj je ven-dar preteklo že ogromno časa, odkar smo se civilizirali, civiliza-cija pa, kakor vidiš, v še toliko domov ni niti potrkala in so ljudje, ki imajo že kup kompleksov zaradi sanjačev, kakršen si ti, ki no-češ kljub svoji izobrazbi človeku povedati, kaj vse je danes v svetu novega in interesantnega. Sprevidi vendar, da si zašel v sklop čudaštev!«

»Lahko bi ti odgovoril, prijatelj dragi, če bi vedel, zakaj govo-riš o mojem čudaštvu, ker si bil prej, ko sva se poznala v šolskih klopeh tako totalno drugačen, si bil ti tudi tako vnet za stvar, človek ne živi samo od kruha, si toliko govoril o našem ponosu. Zdaj zares ne vem, ali sem bil jaz tako naiven in si vse tisto delal in pisal samo zaradi šolskih nalog ali pa te je tvoja civili-zacija do tal spremenila in te ne spoznam več, oziroma sem pri-siljen govoriti s tabo kakor s sovražnikom, ki je najbolj nevaren.«

»Ne, temu ni tako. Nobena sovražnika si nisva, jaz sem te želel samo opozoriti na to, da se medtem ko si ti sanjaril o tej magičnosti zemlje, o teh duhovnih vrednotah, od katerih nihče nima koristi, zemlja ni začela vrteti od zahoda proti vzhodu, ampak je njen tek kvečjemu obstal v tvoji zavesti.«

»Da, poznam tako izrazoslovje. Smiliš se mi, bodi tako mehaniziran ali pa tako strašno ciničen. Vsekakor se mi smiliš. Ali pa se je v tvoje presojanje ljudi vtaknila strašna standardna napaka; sicer pa pustimo to, kar se grenkega nabere med nekdanjimi prijatelji. Iz tega se boš sam izlekel ali pa ne, kakor te je volja. Rekel si, naj si pogledam te čudovite tovarne, ki so zrasle in bi jih brez pogojev, kakršni so, ne bilo. Res je, toda ti ne vidiš več pred sabo kot nekaj deset let. To, prijatelj, je samo zasilno, skromno zasilno, posebno še za nas, ki smo prisiljeni v to zasilnost že najmanj tisoč let. Kakor da kljub tem tovarnam ni šla od štirinpetdesetega iz tega mesta truma delavcev, kakor da iz dneva v dan ne srečaš ljudi, ki poznajo dva, tri poklice, so se priučili četrtemu in delajo petega. Kakor da ta dolina, ni bila tista, ki je vojno moralno dobila, ki je iz sebe iztrgala vse, kar je bilo treba do zadnje trenutka, in še dandanes ni mirna, ampak stoji samo kot trdnjava med razsajanjem prikrite in pervezne hladne bitke, ki ni niti najmanj civilizirana in niti najmanj ne štedi z vsemi perfidnimi orožji smrdljivega miru. Civilizacija! Kar poglej si te hiše, ki so jih zasejali po tehle dveh gričih. Bolj lepe in trdnjše so tiste kraške bajte, ki so jih sezidali stari očaki in starokopitni kmetje. In kakšni so tisti ljudje, o katerih praviš, da so tako strašno civilizirani! Kaj smo jih naučili, ljubi prijatelj, ki se bojiš proletarizirati se in se bojiš, da bi bilo pod tvojim dostojanstvom, če bi preveč daleč stopil v njihove hiše? Bojijo se, bojijo se za vsak trud, ker je smisel življenja tako zrelativiziran, kar čutijo hote ali nehote, zavestno ali ne. Ne grem se umetnika. Sem umetnik in če bi ne bil, ne bi čutil ne ti ne kdo drug, da se vsaka moja beseda trga kakor meso od živega telesa. Očitaš mi, da delam zdrabo, očitaš mi, da vlečem ljudi v abstrakcijo. Ljubi moj, abstrakcije tvoje civilizacije so pa kar se da otipljive, če že govoriš o abstrakcijah kot stvareh, ki mehkužijo ljudi in nravi. Se tebi sploh sanja, kakšen kič prodira dandanes skozi vrata preprostosti v imenu civilizacije? Se tebi sanja o tem, da obstajajo poklici in razporeditev poklicev, ki ustvarjajo trdnost človeških celic in človeške družbe, in obstaja proti temu skrivnostni organizem, ki relativizira vsak človekov trud v trenutno ugodje in ga počasi vzgaja v pristnega epikurejca, banalizira prizadevanje preteklih rodov in ga vodi v suženjstvo stvari in mehanizmov, ki jih ne pozna? Zakaj bi morali biti dolžni izkoreniniti vse, kar se je na teh grobljah nagnetlo na vrat na nos v tvojo tehniko, kakor jo pojmuješ ti. Tako bi moral jaz seveda prvi, hajdi, prepustite te gmajne tehniki, industrializaciji, proč z vinogradi, proč s travo, proč z zelenjem, ker bomo že čez nekaj let obogateli, hodili ali vozili se bomo

Pavel Medvešek

Ilustracija v pesniski zbirki Marijana Breclja

samo po pločnikih, sadje bo prihajalo iz notranjosti države, maslo s severa, vino, saj je vseeno odkod. Izvolite, tu so pašniki in travniki, ki jih naši dedi niso prodajali niti takrat, ko so jim umirali otroci in so živeli bolj pod zemljo kot na njej. Toda, kdo mi je porok, preljubi tovariš, da bo potem življenje lepše, da bodo moji ljudje prišli do boljšega zaslužka, da bodo še pozne generacije trdno vezane na svet, ki jim pripada in je njegov kapital? Kje je človeki zakon, v katerem piše, da se moraš asimilirati za vsako ceno in da nisi dolžan svetu, kjer si, kaj več kot nekaj besed in družabnost? Ker se je izkazalo, da so domačini brez nekih čudežnih pik, ki jih na uradih delijo vsem razén njim, in so tiste pike spričevalo za poštenost in pripadnost nečemu, za kar se tu pripravljajo delovna mesta. Izkazalo se je tudi, da večmilijska mesta rabijo pašnike in trate, vinograde in vrtove kakor pljuča. Vem, rekel boš tudi, da je preseljevanje in mešanje narodov zgodovinska nujnost, sicer se posamezni kontinenti preveč zapirajo. Celo srečni da so tisti, boš rekel, ki se izselijo s tega gnilega kontinenta. Jaz pa, dragi, verjamem, da je moje življenje edino smiselno tu, da je moja vera najbolj avtentična tu in da jaz ne bom drugje nič manj gnil kot tukaj, če sem gnil, in ne bom drugje nič manj čist kot tu. Verjamem, da je zame, zapomni si — ne posplošujem, ampak trdim zame — je tu prostor, kjer delam, drugje ne vem ali bi to zmožel in hotel v isti meri.

Poleg tega je še ena stvar, zaradi katere me spravljaš v bes. Predvsem pusti ti moje osebno življenje. In če mi že tudi to očitaš kot glavni vzrok neke fatalne bolezni: vedeti moraš, da tista stara ženska, kakor jo ti imenuješ, ni tako skrivnostna niti ni tako strašna. Delavka je, vdova. Res je, nisem je ne prej ne pozneje dobro poznal niti nisem stikal za njo. Nisem imel za kaj in ona očitno tudi ne. Vem pa, da bova še prišla skupaj. Ne, ne misli, da se grem sentimentalne romane, tudi sem dovolj čustven človek, da vem, kaj lahko pomenim... verjetno neizmerno več, kakor ona meni. Toda dosegla me bo, s svojo vztrajno zavzetostjo za ta čas, s svojo nepokvarjenostjo in vso strastjo, ki je okorna in samo intimna, toda dovolj težka, dovolj pristna, dovolj polna iskanja. So stvari, ki naju požirajo oba na svojem koncu in naju vendarle pripeljejo prej ali slej — ne bom jaz uradni intelektualec in ona na robu delavstva in gospodinstva — so torej stvari, ki naju pripeljejo v skupno vrsto. In takrat, ljubi prijatelj, ni rečeno, da ne boš tudi ti z nami, ali pa boš slepomišil, se skrival za privatnost, se šel zapuščenega in samovoljnega ali prostovoljnega izgnanca. Ne misli, da to počnem iz ljubezni do enega človeka, da bi prebrodil svojo družabniško zagato, ne! So težka dejstva, morda zate le smešna in nerazumljiva morala, ki naju bo združila, kakorkoli. Ne žali me torej na najbolj primitiven način. Nič nisem ljubosumen na vaše veselo življenje, meni je popolnoma vseeno ali živite v poligamiji ali v askezi, samo zase vem, da sem tako srečen, kar se privatnosti tiče. Res je, neko popolnost čutim.

Morda se motim, toda že leta, odkar sva se s tisto žensko srečala, najmanj desetletje torej, živi bolj ali manj v mojem spominu enako kakor tiste trenutke sonca.«

»Oh, ne!« je ušlo Roku.

»Da, ljubi moj! Vem, kaj misliš: saj to je pristna romantična zveza ali še hujše, stalna obsedenost, bolezenski idealizem. Ker sem bil odkrit in sem ti zaupal zdaj, kakor so se vrnila leta najinega prijateljstva in se v bistvu ne morejo vrniti, to niti ne poskuša, ti hočem predvsem do kraja pojasniti tvojo zmoto. To kar se je meni pripetilo, ni zame nič strašnega, tudi zanjo ne. Neprijetno je trenutno zate, ker me ne boš spravil v zvezo določenih odjemalcev prijetnosti, ki zame ne pomenijo nič, morda prisilna paša za oči, ki v meni niti ne vzdrami ne čustva ne poželjenja. Verjetno bodo te resnice tebi v žalost, verjetno bi me resda rad videl v svojem klanu ali družbi, toda oprosti, kar se tega tiče, sem, kakorkoli me boš imenoval, morda celo mistika, idealist in mislim, da je bilo tisto moje srečanje z njo totalna nesentimentalna sreča. Iz tega, kar mislim jaz, da ljubezen zame je, ni rečeno, da velja zate in sem celo vesel, da smo ljudje tako različni. Ne vem pa, zakaj tebe to moje obnašanje tako strahotno moti. Ne vem, morda te je celo sram, da sva si bila kdaj prijatelja. Kolikor poznam nekatere kroge, bi rekel, da so vezani na določene ceremonije, ki si jih ne želim in so mi tuje.«

»Ne bom rekel, da nisem vedel, da je temu tako, nasprotno, predstavljal sem se te prav takega, kakršen si, samo da to ne opravičuje ne tvoje politike niti ne tvojega obnašanja. Opozoril sem te predvsem na to, da se zemlja vrti in da bi moral prav zaradi tistih, ki verjamejo vate in ti po svoje sledijo, imeti malo drugačno življenje, malo bolj toplo, malo bolj pristopno, malo bolj povezano z ostalimi krogi, ki so trenutno zate, kot da eksistirajo onkraj lune. Kaj za vruga vidiš v tem proletariatu, ki se za vsakim vogalom sprelevi v najbolj absurdno buržoazijo, kakor hitro doseže določen standard, ki žre kakor mano vse tretjerazredne novice o princesah in Teylorjih, ki se ves prosti čas lišpa kot za stavo, banalizira v kult še tako grdega političnega voditelja!«

»Ne bodi tako nepreviden! Si ti sam tako temeljito prepričan, da je buržoazija sama na sebi zlo. In zakaj naj bi bilo zlo nekaj desetletij proletarske buržoazije, potem ko je ona druga obstajala nekaj stoletij?«

»Zdaj pa si ti nepreviden! Vem, kaj misliš, in v tem ti dajem prav. Toda ne vem, kaj imaš ti proti aristokratom, ki so prav tako prišli iz proletarcev; te ne razumem namreč, kaj imaš sam proti sebi.«

»Hočem biti jaz, to je! Ne maram se izgubiti v sferah, za katere ne vem, zakaj imajo pravico do obstoja, ne maram vdirati v vrste, ki podpirajo vsemogoče zlo in celo suženjstvo, tu ali drugje. Mislim, da potem, ko bi me absorbirala določena kasta, še meni ne bo jasno, ali bova dovolj kratkoročno prodrla z najmanjšim

poskusom prenovitve. In če ne prodreva, bova izgubila vse, tudi sebe. Zaradi mene — krsti svoje in moje prednike za predhodnike in delavnico tvojega intelektualnega aristokratstva, krsti tudi moje potomce, če jih jaz ne bom smel in bodo zaradi mene onemogočeni, v svoje namene, celo hvaležen ti bom za to, toda mene, mene pusti tu, ne zaradi miru, tudi ne zaradi pregrad, pusti me tu, ker brez spomina na tiste, ki so tu verno izdihnili, ne morem živeti. Razumeti moraš: delam in nihče mi ne bo preprečil, da delam svobodno. Učim, prav to mularijo, ki je tako radovedna in obenem tako čudno vključena v dogme vedenja; o čem resno misli in o čem bo resno mislila v prihodnje, pa se nama niti sanja ne, morali pa bi jo poznati do srčike. Toda to tebe več ne zanima.«

»Ne klati jih! Veš, da me zanima! In želel bi, da v meni ne vidiš strašno zavratno uš, ki se hoče maščevati nad svojim nekdanjim okoljem. Bojim se, da se to prej utegne tebi pripetiti.«

Stojan ga je s presenečenjem pogledal naravnost v oči. Doslej je vedel, da ima opraviti s precej tujim človekom, ki so mu več ali manj mar njegove koristi, zadnji stavek in zadnji ton pogovora, pa tudi stalni posmeh, ki je prav vdiral iz prijateljevega obnašanja, mu je naenkrat dal slutiti, da je kljub vsemu tale obisk veljal kaj več kot samo vabilo v njegov krog ali v veselo družbo.

»Rok, ne vem zakaj si me prav v tem trenutku dokončno vznemiril. Zakaj praviš, da se bo meni utegnilo pripetiti maščevanje?«

»Ker sem še vedno toliko prijatelja, čeprav me imaš za uš, da ti povem, kar se utegne v resnici pripetiti, če ne boš menjal svojega naziranja, če ne boš vsaj za seženj odstopil od svojega starokopitnega značaja, če se ne boš hotel sprijazniti z dogodki, ki pridejo vsak čas na dan in bodo zahtevali odprtih, agilnih in spretnih ljudi. Ti pa si bil doslej manj spreten od aktivistov s petorazrednim spričevalom in bolj fanatičen, da ne rečem kaj, kot tisti stari kmetje, ki jim je vojna pognala vso generacijo.«

»Ti kar reci tisto besedo, Rok, reci jo! Ali pa jo bom jaz rekel. Vem, nacionalist si hotel reči, in zelo si posrečen. Torej, zdaj sem jaz nacionalist, starokopitnež, ki iz maščevanja ne zna živeti življenja, ki je intelektualca vredno in donosno. Toda, pustimo to. Če tako misliš in se ti je, ker me imaš za precej v zatonu, ponesrečil celo tak izraz, te prosim, da mi utemeljiš svoje trditve.«

Stojan se je dejansko zdrznil, zakaj Rok se je tedaj temeljito in hudobno nasmehnil kot bolnemu človeku, ki mu ni pomoči.

»Vidiš, dragi Stojan. Bil sem pravkar v mestu, v nekem baru in tam sem utegnil slišati lep očitek, tako kolosalen, kakršnega doživel del svojega življenja nisem doživel; pa ni veljal samo nam, veljal je vsem Tržačanom, kaj vsem nam, delu Evrope bi rekel. Najbolj posrečeno pri tem je, da je bil avtor neki višji policaj: »Ha, poglejmo, poglejmo, kako so Nemci izgubili vojno. Tako

lepega avtomobila že dolgo nisem videl v tem mestu.« Seveda me je prišlo, da bi se s tistim policajem primerno pretepel, ampak takt, dragi moj, takt, takt! In potem me je zadržala misel, da sem v Nemčiji tudi doživel, kako je prileten Amerikanec ozmerjal cel vagon v podzemski: 'Svinje, krvoloki, vas ni sram, da ste še živi, ne veste, kaj vas še čaka.' Proti njemu je planil prileten mož. 'In jaz,' je kričal, 'in jaz, ki so mi Amerikanci spridili vse hčere! In kaj so počeli z nami Rusi!'. 'Konec koncev niste imeli kaj iskati v Rusiji!', je potem vpila nanj dolgolasa študentka. Stari Nemec je vstal in začel rjoveti, kaj da ni bilo dovolj visokih kupov, ki so mesece trohneli sredi ulic, kaj da ni dovolj revežev poslal na vzhod na zapad, kaj da ne prihajajo vsi zabavat se in bogatet v Nemčijo. Amerikanec je pokazal šop fotografij. Kazala sva jih jaz in tista študentka. Neke gospe so preplašeno gledale, nekaj ljudi je mirilo starega, ko je proti Amerikancu planil še bolj jezen človek. Ozmerjal ga je, naj da mir, takrat je mlajša gospa tudi rekla, da je bilo v nacističnih taboriščih strahotnih grozodejstev, stara dva Nemca pa sta hotela onemu strgati fotografije. Amerikanec je iz notranjega žepa izvlekel izkaznico F.B.I. Tako mu niso mogli nič. Stopil je k meni in me vprašal, kaj mislim o vsem, kar se je pripetilo. Rekel sem mu, da je zagotovo imel vzroke za tako ravnanje. Potrdil mi je, zakaj nacisti so mu pobili sestro, očeta in mater, ostal je živ po nekem na pol čudežnem naključju. Povedal mi je tudi, da je organiziral še več Židov, ki trenutno izzivajo po podzemskih stare naciste. Povedal mi je, da se je prav zato vpisal v obveščevalno, in pravi, da se bo do konca boril proti njim. Niti žene niti otrok, je rekel, da nima. Njega sem razumel, toda on je bil Žid. Pozneje, čez nekaj tednov sva se srečala v neki zakotni krčmi na koncu пристаниšča, pa je bil izredno dobre volje in je nazdravljaval vsem mogočim ljudem. Prihajali so k njemu in vsem je na široko razlagal svojo zgodbo. Druga dva dne sem tudi zašel na enega tistih umazanih predkrčm-skih vrtov v pristanišču. Veš, nisem vedel, kako se je mogla zbrati prav tam ob obali tako pisana družina, v kakršni še nisem bil. Funkcionar študentske zveze, Nemec, ki so mu nacisti ubili več članov družine, neki Madžar, begunec s sestro, priseljenec iz Peruja, ki je bil zaposlen kot težak in je prišel k mizi strašno pijan, pa nismo dobro vedeli, ali se dela, ali se ga je zares nažrl iz žalosti. Pravil nam je, da ima doma ženo, tri otroke in da pije iz žalosti, ker jim že dve leti ni nič poslal. Začel je zmerjati Nemce, ker da mu dajo zaslužka, ga pa olupijo, nakar mu je Madžar ponudil svojo prijateljsko steklenico in Peruanec se ga je še bolj napil. Prav takrat se priklati tisti efbijevac in še bolj dobre volje, kot je bil prejšnjega dne, hiti s svojo zares dvometrsko visokostjo po ulici. Poklical sem ga naglas in sunkovito se je obrnil ter ves presrečen prišel k mizi. Nazdravili smo mu, Peruanec ga je začel zmerjati, ko sem v prvem hipu povedal, da je agent, potem pa, ko smo vsi slišali njeogvo zgodbo, ga je Peruanec objel, poljubljal in mu začel presenetljivo trezno razlagati, kaj vse je on doživel kot

mulat. V nekaj minutah smo se počutili kakor dolgoletni prijatelji, toda vsa nesreča je bila v tem, da se ga je napil še Madžar in potem sta se prepirala s Peruancem o vzhodni in zahodni demokraciji. Pričela sta se že tepsti, ko je efbijevec prišel na dan z idejo, da se ustanovi druscina tistega dne. Tako smo postali nerazdružljivi. V gostilnah so nas postrani gledali, počasi pa smo se združevali na stanovanjih Peruanca in Madžara. In tako smo tvorili eno izmed postojank študentskih demonstracij. Ne bom ti pravil ne kako ne kdaj. Vidiš, vse to pripovedujem tebi, namesto da bi si takrat v baru dal duška. Toda takt in sum, da me kdorkoli hoče izzvati, ker dobro vem, da bi se me rad marsikdo iz mojega kroga znebil. No, meni že zlepa ne bodo mogli do kože, ker sem se znebil že marsikaterega kompromisa, ampak ti, dragi moj, ti s tvojo noro politiko, ki vse ruši in je ekskluzivna, se ti niti sanja ne, v kakšnem sklopu družbe živiš. Saj vendar ne moreš biti individualist do konca življenja. Zlasti zdaj, ko te bodo tvoji sami izločili v marsičem.«

To pa je že odkrito povedal, in tedaj se je Stojan ponovno zdrznil. Torej mu je nekdo odkrito vrgel polena pod noge ali pa so se stvari od bogve kje in bogve kako zapletle.

»Prosim te, prijatelj, zdaj, ko si mi tudi ti že toliko stvari zaupal, pa prosim še za pojasnilo, zaradi katerega si v največji meri prišel sem, kot praviš — še vedno ob pravem času.«

Zmenili so se, ne zmenili, določili so, da bodo razlastili zemljo točno do vasi s pašniki, razlastili bodo tisto večjo kmetijo in več hiš ter vse, kar je do spodnje ceste.«

»Tudi igrišče?«

»Da.«

»Sem si mislil.«

»In kaj misliš ti o tem?«

»Ne bom povedal! Nikomur!«

»Jaz pa bom!«

»Kakor hočeš. Bil sem dovolj jasen. In zdaj moram proč. Nasvidenje.«

»Nasvidenje, Rok. In hvala, da si mi konec koncev povedal, kar si povedal. Lahko tudi ne bi. To vem.«

Dal mu je roko, mu pomahal z občutkom, da si po dolgem pogovoru nista bila nič več tako blizu kot prej in s praznino v lobanji in brez misli na karkoli. Sedel je na kamen in gledal na vzhod, v plavo večnost ter skušal najti v praznini odgovor, pot ali vprašanje, zakaj?

Pisma Bervku

(nadaljevanje)

12.

Boljunec, 24.I.1917

Predragi!

Konečno vendar zamorem napisati pismo! Karto od sestre⁷⁵ si menda prejel, kjer Ti je naznanila, da ležim bolan. Pred par dnevi sem toliko okreval, da sem lahko zapustil posteljo, ki mi je izsesala vse moči. Tako je utonil mesec, meni pa so bile zvezane roké in misli. Zdaj zopet pletem niti, ki me vežejo z gorkim življenjem.

Tvojega potovanja na Dunaj⁷⁶ sem se vzveselil, kakor hitro mi je povedal Izidor⁷⁷ o njem. Nič nisem bil hud, da me nisi čakal v Ljubljani. Vedel sem, da Ti veliko mesta odpre oči, kar bi doma zaman poizkušal. Človek sam ne ve, kako se spoznanje bogati v njem, kakor iz vse drugega, širšega, predvsem pa prestejšega stališča opazuje življenje. To spozna šele, ko se vrne v samoto, ko se množica najrazličnejših vtisov v njem pomiri, poleže. S tem spoznanjem sem se vrnil predlansko poletje z Dunaja in Prage⁷⁶ (še največ mi je dala Praga) in od takrat gledam ne-le osebnega življenja, ampak vsak najmanjši kulturni pojav z vse drugačnimi očmi, ki razodevajo prave vrednote v pravem razmerju do celokupnosti. A vendar (mislim, da je isto s Teboj) bi delj časa v velikem mestu ne vztrajal, ker bi me sila neprestano menjajočih si vtisov, vplivov, doživljanj — dušila, dokler bi polagoma za dušne vtripe ne otopel. Vsaj zdelo se mi je tako, ko sem pohajal po dunajskih ulicah. Morda se pa le motim in bi se v velikem mestu vendarle udomačil, ko bi imel stalno stanovanje in delo. Enega se pa z vso jasnostjo zavedam: da rabim veliko mesto, da moram vsako drugo, tretje leto vsaj za štirinajst dni v veliko življenje, da se razkrešejo misli, da zavalovi kri, da se napoji duša, trudna vsakdanjosti in miru, kot gladen volk. Potem pa zopet nazaj v mir, samoto, v delo.

Gledé Dom in Sveta sem istih misli ko Ti. V njem se zrcali ves oni zdravi optimizem in vera v bodočnost, ki nam je zdaj tako

potrebna ko zrak. Kakor da bi strašne sedanjosti ne videl, niti hotel videti, gre mimo vsega, in vendar zajema kri iz iste sedanjosti, jo požlahti in ustvarja iz nje življenje, ki ne umre. Zato ali pa kljub temu živi Dom in Svet in bo živel. Vse pregloboko je že zasadil svojo življenjsko moč, vse prepotreben je postal lačnim dušam, da gi ba mogli le enkrat pogrešati tudi tisti, ki se ga branijo in obsojajo. Jubilejno številko ⁷⁹ čakam vsak hip. Vsebinsko nekoliko poznam, ker mi je Izidor pravil o njej. Grafenauer⁶⁰ mi je rekel: »Do zdaj smo se gibali pod mizo, od zdaj hočemo delati na mizi, čisti mizi«. Lepo je bilo tisti večer pri Izidorju. Pridružil se nam je še Jakopič,⁸¹ ki je kljub svojim sivim lasem še poln mladeniškega duha in energije. Izidorju se je smehljal obraz: »Vsak članek v jub. številki bide po dr. Ušehničnika⁸² nazorih. Zdaj smo si na jasnem: ali tako — ali nič!« V pogovoru z Jakopičem, ki me je z lahkim, prožnim korakom spremljal do Tratnika,⁸³ sem videl, kako silen vpliv ima Dom in Svet tudi na kroge, ki so nam idejno nasprotni. »Mi gremo naprej!«

Prihodnji dan sem obiskal Župančiča⁸⁴, ki me je v Unionu⁸⁵ povabil na pogovor. Znano Ti je, da je sprejel uredništvo Zvona.⁸⁶ A kakor mi je pravil sam, ga je sprejel le nezadovoljno in z veliko skepso o uspehu. Njegov načrt je bil, da bi Zvon sploh prenehal vsaj za dve leti in potem vstal nov, močan, preskrbljen z mladimi močmi, ki jih sedaj nima. A niso ga hoteli poslušati: bila bi kapitulacija pred Dom in Svetom. Tega že iz političnih ozirov ni mogoče prenesti. »Tako sem hočeš nočeš prevzel uredništvo«. Ko sem mu izrazil svoj dvom, da vzdrži do konca leta, je skomizgnil: »Mogoče!« Čutil sem, da se dobro zaveda, da samo s svojim imenom ne napolni lista 56. strani. »Najbolj sem vesel dr. Prijatelja,⁸⁷ ki mi je obljubil pomoč. A prozaistov ni.⁸⁸ Kraigher⁸⁹ mi je dal roman⁹⁰ za 6 številke. A potem?« Vse te skrbi ga tlačijo in prepričan sem, da ne ostane urednik do konca leta. Škoda! »Zdaj je cincanja konec!« sem mu rekel ob toplem slovesu. »Dá, zdaj ga je končno konec! Doslej smo životarili, odslej hočemo živeti!«

Morda se boš čudil, da nimam v DS.⁹¹ nobene stvari. Kljub Izidorjevi želji (»Ti ne smeš manjkati!«) mu nisem mogel poslati ničesar, ker je vsem bogoslovcem prepovedano sodelovati pri kakršnemkoli listu... Imam članek »Izza preropenja«, ⁹² ki čaka boljših časov. Jaz sem pa vesel in zadovoljen kakor še nikdar in čakam le nestrpnost ordinacije, ki jo je moral škof predložiti, dokler ni zame mesta, ker bi me sicer vlada ne priznala⁹³ Da ste mi Ti in Tvoji prav prisrčno pozdravljeni! Ves Tvoj Res Alojzij.

Naslov na kuverti: Velečenjeni gospod / France Bevk, / učitelj / Orehek / p. Cerkno / na Goriškem. Znamki za 10 in 5 vinarjev. Žig pošte: Triest-Trieste / 25.1.17 ter podolgovat žig: Zensuriert / K. u. k. Zensurstelle Triest. Na hrbtni strani: Res Alojzij — Boljunec — Istra.

v času, ko je bil v vojnem dopisnem uradu na Dunaju. — ⁷⁹ Jubilejna številka DS je izšla kot prva številka XXX. letnika (1917). Številka je bila dvojna (1-2) na 80 straneh. — ⁸⁰ Ivan Grafenauer (1880), literarni zgodovinar. — ⁸¹ Rihard Jakopič (1869-1943), vodilni slovenski slikar impresionist, ki mu je bilo takrat že 48 let. — ⁸² Ušeničnik (1868-1958), slovenski filozof. V tej zvezi seveda je treba upoštevati Ušeničnikove trditve o umetnosti, po katerih je lepo le to, kar je tudi etično dobro. Kasneje je te svoje trditve omilil oz. razširil v: »Umetnina, ki je po svoji formi transcendentalno lepa, je po isti formi tudi dobra in resnična, četudi je morda po predmetnosti etično grda.« — ⁸³ Glej opombo 17, ki ji dodaj še: Podrobneje o tem glej Marijan Brecelj, Gradnikova bibliografija, Nova Gorica 1964, str. 11-12. — ⁸⁴ Oton Župančič (1878-1949), slovenski pesnik. — ⁸⁵ V ljubljanski kavarni Union se je zbiralo Zaključeno kulturniško omizje. — ⁸⁶ Uredništvo (ali souredništvo) Ljubljanskega Zvona je Župančič imel od 1917-1919. Do leta 1916 ga je imel Janko Šlebingar. — ⁸⁷ Dr. Ivan Prijatelj (1875-1937), slovstveni zgodovinar. V letniku XXXVII (1917) je priobčil le eno študijo v dveh nadaljevanjih Pesniki in občani ter prevod po ene finske ter ene ruske pesmi. — ⁸⁸ Med prozaisti tega letnika Zvona so: Fran Albrecht, Ivan Cankar, Anton Debeljak, Marija Kmetova, Ferdo Kozak, Alojz Kraigher, Emil Leon (= Ivan Tavčar), Rado Murnik, Anton Novačan, Stanko Svetina, Ivo Sorli. — ⁸⁹ Alojz Kraigher (1877-1959), pripovednik, predstavnik slovenskega naturalizma. ⁹⁰ Res misli na Mlado ljubezen, ki je res začela izhajati v 1. številki, a se je vlekla do konca letnika in še dlje v novi letnik do 6. številke. V 4. številki tega letnika Zvona se je oglašil tudi Emil Leon (= ps. Ivan Tavčar) z delom Cvetje v jeseni. Daljšo stvar pa je prispeval tudi Rado Murnik (Na Bledu). — ⁹¹ Res v tem letniku DS ni priobčil ničesar. — ⁹² Članek morda ni izšel, vsaj ne pod tem naslovom.

⁹³ Res verjetno misli na »titulus mensae«, po katerem škof ni posvetil nikogar, za katerega ni bilo ugotoviti, da bo lahko tudi dobil mesto, ki ga bo preživljalo.

13.

Moj France!

Odgovoriti bi Ti moral koj, ko sem prejel Tvoje pismo, a me je vedno nekaj zmotilo in pisma pišem vedno le v dneh, ko sem miren in zbran. Ena ura mi ne zadostuje.

Vse moje misli so zadnje tedne počivale ob jubilejni številki Don in Sveta. Vsako stran so božale, vsako stran poljubile in bilo mi je, kot da je vse moje bolešno hrepenenje od šeste⁹⁴ šole dalje, ko je začelo vreti v nas, zadobilo namah trdno oporo, jasno luč in ogenj neomahljive[ga], trdne vere v našo pošteno pot. In ko sem čul razne vesti od odstopu Izidorja, sem se nasmehnil. Vedel sem že naprej, da je vsak boj proti DS. brezuspešen: življenje s tako silo se ne dá zatreti! Na vseh vesteh, resničnih in potvorenih — je bilo vendarle nekaj resnice.

Ob sklepu letnika 1916⁵⁹ je odbor Kat. tis. društva⁹⁶ naročil Izidorju, naj urejuje Dom in Svet tako, da bo tudi za odraslo mladino, kar je Izidor odklonil in odložil uredništvo. Kmalu nato so se zbrali Dominsvetovci (28 po številu) pri Stanku Premrlu,⁹⁷ kjer so sklenili izdajati revijo z isto smerjo kot Dominsvet. V isti seji so zbrali tudi kapital, tako da bi novi Dominsvet brez skrbi

lahko izšel. Ta sklep so naznanili K.T.D.,⁹⁸ ki je nato svojo zahtevo umaknil in stvar je — za enkrat — rešena. Odboru so Dsvetovci pripoznali nujno potrebo družinskega lista, obljubili svojo pomoč — a od dosedanje poti DS ne odneha v *nobenem* oziru. Vse ono veselje, ki so ga občutili Ušeničnikovci⁹⁹ je bilo prezgodnje in škodoželjna radost onih, ki zavidajo DStu njegovo moč in vpliv — je dobila leden curek. Iz vsega tega je Dominsvet izšel močnejši, kot je bil kdaj prej.

Z uspehom vendarle nisem popolnoma zadovoljen. Raje bi videl, da bi se ne pobotali, ker bi Izidor in mi z njim imeli proste roke. Tako je pa vse to le posiljena reč. Istega mnenja je tudi Izidor, ki mi je pisal: »Zopet smo se poravnali, "spravili" in sedaj porivam to šajtrgo dalje, dokler se me ne naveličate. Bil je le neznamen [uspeh] kuplet v tej opereti ki jo gledamo sedaj na Slovenskem.«

O vsebini jub. šte. bom približno istega mnenja s Teboj. Pismi¹⁰⁰ so nekako potisnjene v drugo vrsto in čudim se da Izidor ni zbral boljših, ko je bilo dovolj časa. Od proze je najboljša Cankarjeva »Na dnu«.¹⁰¹ Mislim, da ni v svetovni literaturi črtice, ki bi na tako čudovit način podala vso tragiko in duševno moč umetniškega stvarjanja. Cankar je ubral z zadnjimi črticami¹⁰² novo pot — pot optimizma, ki ga zastruplja ona vedno se ponavljajoče čustvo onemoglosti: »Usojeno ti je!« — O Mešku¹⁰³ pa je pravična sodba težka. Večkrat sem se že vprašal, kako je iz realista v romanu »Kom plovemo?«¹⁰⁴ nastal Meško sladkootožne, ženske nemožatosti. Ali ni morda krivo tega dejstvo, da ob pričetku njegove umetniške poti ni bilo človeka, ki bi mu z umevanjem določil trdo, moško misel in čustva in ga rešil z one čustvenosti, ki odbija zrele ljudi. — Narte¹⁰⁵ je res premarejen [!] in prenejasen. Preveč spekulativne psihologije razvija on v svojih novelah, ki so brez krvi in sočnatega življenja. Niso toliko umetnina, kot fino znanstveno razglabljanje. V celoti imam vtis, da je hotel Izidor v tej šte. poudariti predvsem programatično plat, zato je leposlovje — ne da bi bilo slabo — z manjšo skrbjo izbrano. To misel mi podkreplja tudi Finžgarjev članek.¹⁰⁶

V Trstu sem pregledal 1. šte. »Zvona«, ki pa oddaleč ne dosega bogate vsebine DŠa. Župančič ima zelo lepo pesem,¹⁰⁷ Novačan¹⁰⁸ dobro novelo in Prijatelj¹⁰⁹ izboren članek o občinstvu in umetnikih. Drugo je srednja reč, kakor smo jo navajeni najti v »Zvonu«, Cankarja ni notri.

Jožo¹¹⁰ večkrat vidim v Trstu. Zdi se mi, da je on predvsem profesor in potem šele pesnik. Manjka mu tudi primerne družbe in nagibov, ki bi mu pri pesnikovanju koristili. O jub. šte. DŠa. je napisal še precej dolg članek v »Edinosti«,¹¹¹ a se je omejil bolj na poročanje posameznih stvari, ne da bi poudaril glavni namen in pomen Dominsveta.

K Tebi pridem prvi teden po Veliki noči. Ako ne, se najdeva v Ljubljani. Bodi mi najiskrenejše pozdravljen Ti in Tvoji! Piši!

Ves Tvoj

Alojz Res

Boljunec, 16. febr. 1967.

Napis na kuverti: Gospod / France Bevk, / učitelj / Novaki / p. Cerkno / na Goriškem. Na hrbtu: Res Alojzij — Boljunec — Istra. Znamka za 15 vinarjev. Žig pošte: Triest - Trieste ... II. 17. Podolgovat pečat cenzure: Zensuriert K.u.k. Zensurstele Trieste.

⁹⁴ Okoli leta 1910. Leta 1911 prideta prvič v DS Bevk in Lovrenčič, se pravi mlajša goriška generacija. — ⁹⁵ Katoliško Tiskovno Društvo je bilo založnik Dom in sveta od leta 1894 na ponudbo urednika dr. Frančiška Lampeta. — ⁹⁷ Stanko Premrl (1884-1965), glasbenik-skladatelj. ⁹⁸ Glej op. 96. — ⁹⁹ Z drugimi besedami: nasprotniki moderne preobrazbe Doma in sveta, ki je zadobivala podobo pod uredništvom Izidorja Cankarja in uresničevalci njegovih idej o odprti, idejno in umetniško visokokvalitetni leposlovni reviji, med katerimi so bili pretežno člani generacije iz devetdesetih let (Bevk, Lovrenčič, Res, Velikonja, Majcen itd.). — ¹⁰⁰ Pesmi so v to številko prispevali: Debevec, Sardenko, Lovrenčič. — ¹⁰¹ Res je tu napačno napisal ali bil napačno informiran. Cankarjeva črtica je objavljena na straneh 25-27 pod naslovom »Iz dna«. Kasneje jo je Cankar vnesel v Podobe iz sanj kot uvodni tekst brez kakršnegakoli naslova. — ¹⁰² Pod zadnjimi črticami misli Res nedvomno Cankarjeve objave v DS, LZ in Slovanu, ki so kasneje združene v Podobah iz sanj. — ¹⁰³ Fran Ksaver Meško (1874-1964), pesnik, pripovednik in dramatik. — ¹⁰⁴ Roman je izhajal najprej v LZ 1897, v knjižni obliki je izšel leta 1927. — ¹⁰⁵ Velikonja. Res misli na črtico »Okameneli kralj«. — ¹⁰⁶ Fran Saleški Finžgar (1871-1962), pripovednik, je prispeval članek »Dominsvetovci« (str. 8-9). V njem obravnava problem sodelavcev revije. — ¹⁰⁷ Mišljena je pesem »Joži Beretu v spomin«, ¹⁰⁸ Anton Novačan (1887-1950), pripovednik in pesnik. V prvi številki je objavil prozo »Muri preganja vrane« (str. 24-34). — ¹⁰⁹ Glej opombo 87. V prvi številki je izšlo prvo nadaljevanje študije Pesniki in občani. — Cankarja ni notri... Cankar se je pojavil takoj v naslednji številki z dvema črticama »To so pa rože!« in »Tisto vprašanje«,... — ¹¹⁰ Lovrenčiča. — ¹¹¹ Članek z naslovom »Dom in Svet. Trideseti letnik 172 štev. 1917« je izšel v Edinosti številka 35 z dne 4. februarja 1917, str. 3 S podpisom Dr. J. L.

14.

Predragi!

Doslej mi ni bilo mogoče ti odpisati. Če ostaneš tam,¹¹² odpiši, da ti nekaj pošljem. Z menoj je isto kot s Teboj, a ne omagaj! Več v pismu. Sporoči mi naslov!

Ves Tvoj

Gigi

3/9.17

Res Alojzij

Boljunec b./ei/Triest

Dopisnica: Naslov: Eign. Freiw. / Franz Bevk / Inf. R 97 / 1/XXXII Marsch Komp. / Feldpost 650. Datum poštnega pečata: Dolina — bei Triest — pri Trstu / 2/10/[1917]. Žig cenzure: Zensuriert K.u.k. Zensurstelle Capodistria.

¹¹² Septembra 1917 se je Bevk nahajal v Visku v Podkarpatski Rusiji, od koder je potem na žimo odšel v Bukovino.

15.

Predragi! — Čakal sem odgovor na moje zadnje pismo. A ni ga bilo. Tako nisem vedel naslova, dokler nisem prejel Tvoje karte.

Dela imam preveč, ki ga z ene strani blagoslavljam, z druge mi pa ne dopušča duševne zbranosti in poglobitve. Kar želiš Ti odpošljem čimprej, pismo že jutri. Upam, da bo prošnji za oprostitev¹¹³ ugodeno, toda stvar se vleče dolgo, ker si na fronti. Pogum! Iskreno pozdravljen

Ves Tvoj

Gigi

13/III. 18

Res Alojzij / Boljunec / p. Boršt pri / Trstu.

Dopisnica. Naslov: Gospod E. F. / France Bevk / J.R. 97 / X. Feldkompanie / Feldpostamt Nr. 638 Datum poštnega žiga: Dolina pri Trstu — bei Triest 13/3/18.

¹¹³ Pod Avstrijo so bili učitelji, ki so službovali v bližini fronte, oproščeni vojaške službe, če so bili politično zanesljivi. Bevk pa je bil pri oblasti zapisan kot nezanesljiv, zato ga tudi niso dali v oficirsko šolo, čeprav bi do te imel pravico. Bevk se je torej v prošnji za oprostitev vojaške službe skliceval na učiteljski poklic.

OB PETDESETLETNICI CANKARJEVE SMRTI NA SLOVENSKEM

Enajstega decembra 1968. smo vsi Slovenci v zamejstvu in domovini proslavljali petdeseto obletnico smrti enega največjih slovenskih duhov, kulturnega ustovarjalca in vizionarja Ivana Cankarja. Osrednje slovesnosti so bile razumljivo v slovenski prestolnici in so se zaključile s svečano akademijo, ki jo je prenašala slovenska televizija. Priložnostni govor je imel predstavnik najvišje slovenske kulturne ustanove, predsednik Akademije znanosti in umetnosti Slovenije Josip Vidmar.

UGOTOVITVE PREDSEDNIKA SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI

Josip Vidmar je skušal prikazati Cankarjevo podobo v ogledalu našega časa. Med drugim je dejal: »...Resnično je, da mi zastaja beseda in da sem nekako zbežan, bojim se, da to izpraševanje vesti in zavesti s kriteriji in vrednotami, ki so bile veljavne za tega znamenitega pisca, ne bi bilo razveseljivo za našo predstavo o vrednotah našega časa in življenja.« Sicer je menil, »da bi mogli na nekaterih sektorjih "nemara" obstati pred sodbo tega vidca, tako z osvoboditvijo in z našo izvirno potjo v socializem.« Po Vidmarjevi sodbi sta pa ti dve dejstvi »tudi že vse, kajti v našo resničnost spada tudi kompleks kulture, zlasti umetniške in kulture naše misli.« Tu pa Vidmar ugotavlja »občuten padec celotne naše duhovne ravni in vsega subtilnejšega okusa od Cankarjevih časov do danes. Umazano morje strašnega duševnega uboštva, zoper katerega se je boril on, se je danes spremenilo — po Vidmarju — v divje in blatno morje banalnosti in omejenosti, nad katerim pa ni več slišati umnih in sugestivnih Cankarju podobnih besed, marveč odmeva le monotono žebiranje tujih modrosti, ki nimajo in ne morejo imeti nad našim življenjem, naj bo tako ali tako, nobene moči. Razni naši današnji modrijani, je nadaljeval Vidmar, nas zasipajo s teorijami in filozofemi vseh vrst, v tem ko nam Cankar nikjer in o ničemer ne govori v imenu te ali one ideologije ali doktrine, temveč zmeraj samo v imenu svoje človeške pameti.«

Te in naslednje ugotovitve predsednika slovenske vrhunske kulturne ustanove so težka obsodba sedanje slovenske resničnosti v domovini. Kje so vzroki, a še važnejše, kje in kakšne so rešitve za dvig iz tega »občutnega padca celotne slovenske duhovne ravni«? To je slovenski problem ob petdesetletnici Cankarjeve smrti. Josip Vidmar si tega vprašanja ne zastavlja, bodisi da ga ne more ali noče. Toda slovenski problem kljub temu in morda prav zavljo tega obstaja. Skušajmo ga razrešiti s Cankarjem.

CANKAR — BOREC ZA SVOBODO SLOVENSKEGA NARODA

Cankar ni samo veroval, ampak je bil trdno prepričan, da bo slovenski narod dosegel svojo svobodo. To je videl zajamčeno v zvezi z ostalimi jugo-

slovanskimi narodi. A zanj je bila združitev možna, le na osnovi narodne enakopravnosti in enakovrednosti, kot je izpovedal že v svojem znanem predavanju »Slovenci in Jugoslovani« aprila 1913, torej še globoko v avstrijskih časih. Svoje pojmovanje internacionalizma je jasno izpovedal rekoč: »da brez razrešitve nacionalnih problemov ne more biti pravega internacionalizma; torej jugoslovanska federacija je možna le ob priznanju in spoštovanju slovenske suverenosti.«

IGede tega nam je Vidmar izjavil, da »danes naposled le nismo več daleč od popolne in dokončne uresničitve te Cankarjeve koncepcije.«

Bolj kot Vidmarjeve besede nam dajo misliti dejstva. Več kot značilno je, da se je v tem času vršil v Ljubljani 6. kongres Zveze Komunistov Slovenije. Tako smo nekaj ur pred Vidmarjevim govorom o Cankarju sledili na istem zaslonu zaključni razpravi na tem kongresu. Tu so prav na dan Cankarjeve proslave sedanji slovenski politični predstavniki odbili iz lastnih vrst, od dr. Vladimirja Krivica postavljeni predlog, da naj bi se v statutu Zveze Komunistov Slovenije posebej vnesla izrecna formulacija o suverenosti slovenskega naroda in da bi se precizno opredelile pristojnosti slovenske republike nasproti jugoslovanski federaciji, tako da bi bila slovenska samobitnost čimbolj izražena in zajamčena. Predlog je predsednik statutarne komisije ZKS Ribičič zavrnil z motivacijo, da to dovolj izhaja iz splošnih načel statuta. Spričo tega je dr. Krivic svoj predlog na pol umaknil ob splošnem odobravanju s ploskanjem prisotnih na kongresu.

Kaj bi ob ti ploskajoči dvorani rekel Cankar, ki nam je že pred več kot pol stoletja napisal »Hlapce«?!

To dejstvo več kot potrjuje, da ostaja slej ko prej veljavno zgodovinsko pravilo, po katerem se v **nobenem** družbenem sistemu problemi ne rešujejo sami po sebi, avtomatično, že zgolj zavoljo strukture sistema kot takega. Kot primer vidimo, da so se kot mnogi pred njimi varali tudi liberalni ekonomisti, misleč, da se bo gospodarsko življenje samo po sebi vzkladilo na osnovi delovanja zakona o ponudbi in povpraševanju, da bo tako na podlagi mehanizma tržnega gospodarstva avtomatično doseglo ravnovesje in svoj razvoj. Prav tako bi bilo utopično verovati, da bo »avtomatizem socializma« sčasoma sam po sebi vse uredil, marveč se je treba s problemi resno ukvarjati, pa naj zadevajo ti narodnostna ali druga zamotana vprašanja, kakor smo brali v »Delu« štiri dni pred Cankarjevo proslavo v članku: »**NARODNOSTNE MANJŠINE: MOST ALI PROBLEM — NEZAŽELEN A TEMA V SOCIALISTIČNIH DEŽELAH**« izpod peresa Janeza Staniča. Med drugim beremo v tem članku, da so socialistične države vedno — in še zdaj po trditvi pisca — **molče puščale v nemar vprašanja svojih manjšin** v sosednih deželah. Za primer navaja Madžarsko, Poljsko in tako dalje. A s tem, da se skuša probleme obiti in kakor neobstoje potisniti ob stran, je kakor s podzavestjo, ki potlačena bruhne ob svojem času z vso razdiralno silo na plan. Kajti življenje se neizprosno maščuje, ker išče izravnave. Pisec članka o narodnostnih manjšinah pravilno poudarja, da je »pot od verbalnega sprejema načel pa do njihovega praktičnega uresničevanja praviloma dolga in mnogokrat vijugasta, kot je dokazalo življenje povsod, kljub temu da vse socialistične države priznavajo načela o popolni enakopravnosti vseh narodov.« Pisec nadaljuje: »Bolgarija je tipičen primer, kako dejstvo, da je neka država socialistična, samo po sebi še zdaleč ni jamstvo za vsaj kolikor toliko pošten odnos do narodnostnih manjšin.« Temeljno stališče tega članka je, da »**splošno formulirana načela o enakopravnosti vseh narodov niso dovolj**, ampak, da je treba sprejeti **konkretna ustavna in zakonska določila**, ki enakopravnosti ne bodo samo priznala, ampak jo bodo konkretizirala in uzakonila.«

In kakšno je stališče slovenskega političnega vodstva v narodnostnem vprašanju smo videli na 6. kongresu Zveze Komunistov Slovenije. Toda vprašanje je, KAM bo to pripeljalo slovenski narod?

A sledimo Cankarju.

CANKAR — BOREC ZA PRAVICE SLOVENSKEGA ČLOVEKA

Kakor je bil Cankar jasnovidec v narodnostnem vprašanju, tako je bil tudi v socialnem. Isto načelo, ki ga je vodilo v nacionalnem pogledu, ga je vodilo glede odnosa posameznika do družbe in obratno. Tako ne more biti pravega družbenega, narodnega sožitja in občestva brez razrešitve človekovih individualnih problemov, kakor obratno. O tem nam zgovorno pričajo njegova velika dela, med katerimi bo prednjačil spis »Hlapec Jernej in njegova pravica«, knjiga, ki je bila od vseh slovenskih del prevedena menda v največ tujih jezikov na Zahodu in Vzhodu.

Ali pa je naš Jernej že našel svojo pravico?

Odgovor na to vprašanje nam je tudi približal prenos zaključne razprave 6. kongresa ZKS. Tu so poleg predloga o posebni statutarni formulaciji slovenske suverenosti odbili tudi predlog, da se v statutu Zveze Komunistov Slovenije precizno formulira dolžnost spoštovanja ustavnosti in zakonitosti pri poslovanju oblastvenih organov v korist občanov, ki ga je prav tako postavil dr. Krivic. Zavrnila je bila motivacija je bila slična kot pri prvem predlogu o formulaciji narodne suverenosti.

Že postavitev navedenih predlogov, ki razkriva več kot zgovorno dejansko stanje danes na Slovenskem, nam daje misliti. Toliko bolj pa zavrnitev teh predlogov in to od strani politične avantgarde. Kako naj si potem pomaga osamljen hlapec Jernej? — Če je načelo ustavnosti in zakonitosti osnova in predpogoj vsakega družbenega reda, toliko bolj mora biti to za družbeni red višjega tipa kot je socializem kaj šele za »izvirno pot v socializem«.

Ne bodimo »izvirni« v negativnem smislu!

Da, ustavnost, zakonitost, pravice človeka! En dan pred Cankarjevo proslavo, v času 6. kongresa ZKS je 10. decembra ves kulturni svet slavil dvajseto obletnico proglasitve Splošne deklaracije človekovih pravic, ki so jo sprejele vse članice mednarodne organizacije Združenih narodov, med njimi tudi Jugoslavija. To sovpadanje s Cankarjevo proslavo je več kot značilno. Saj so to deklaracijo o človekovih pravicah pripravljali s svojim bojem in žrtvami nešteti Cankarji po vsem svetu. Za nas Slovence pa ima to sovpadanje spričo dejanskih razmer še poseben pomen in zgodovinski imperativ. Kaj nam pomaga lepo zveneča deklaracija o dejanski osvoboditvi in enakopravnosti med ljudmi ne glede na spol, jezik, vero, politično in drugo prepričanje — pa vsa še druga vzvišena načela v tej deklaraciji kakor ustavah in zakonodajah, dasi kot smo videli še niti niso povsod uzakonjena — pa, čeprav so, odn. bi bila, a se še po dvajsetih letih ne spoštujejo in v praksi ne izvajajo!

Ena osnovnih človeških pravic je pravica do življenja in do minimalnih sredstev za to življenje, kar predstavlja osnovne socialne pravice, izražene v skrbstvu za otroke in stare ter onemogle. Tudi v tem pogledu je bil značilen sklep 6. kongresa ZKS. Tu so namreč zavrnilo predlog, da se terminsko zagotovi zakonska ureditev zvišanja minimalnih pokojnin, to je konkretno v letu 1969, češ da se to ne more terminsko vezati. Pri tem pa je znano, da predstavlja vprašanje pokojnin na Slovenskem enega najbolj perečih socialnih problemov, da ostalih kot je brezposelnost in drugih ne omenjamo. Prednjači vsekakor otroško varstvo, saj ima po poročilih slovenskega tiska Jugoslavija skupno z Albanijo svojstven primat, da je glede otroškega varstva v Evropi na zadnjem mestu! Ne glede na to, da se je od nekdaj meril humani, etični in kulturni nivo družbe po zaščiti otrok v njej, je vprašanje otroškega varstva — seveda v svojem globlinskem pojmovanju in obsegu — za slovenski narod spričo nezadržnega padanja rodnosti **vprašanje naše biti ali nebiti**. In ko je danes po Vidmarju ura spravešvanja vesti, ura sodbe, je prav, da se zavemo, da nam bije pet minut pred polnočjo; čas je, da se vsi zavemo odgovornosti do svojega naroda pred zgodovino, a zlasti oni, ki nosijo zato politično odgovornost. Slovenska »izvirnost« naše poti v socializem bo, ko bomo dosegli v vprašanju otroškega

varstva — a v najširšem smislu — v Evropi **prvo** mesto. To bo dokaz, da bo naša pot v socializem izvirna in uspešna na **vseh** področjih. In to je naša naloga danes!

Da, socialno stanje je odvisno od ekonomskega in etično-kulturnega razvoja naroda; a več od zadnjega kot od prvega, ker je težje uresničljiv (za ekonomski razvoj so pri nas še dokaj povoljni pogoji); dasi so vsi dejavniki v medsebojni sovisnosti. Kako je gledal na to Cankar?

CANKAR — BOREC ZA SLOVENSKO KULTURO

Veličina Cankarja je v tem, da je videl vso problematiko našega naroda v svojem času, tako narodnostno kakor tudi socialno in kulturno, ter ji v svoji jasnovidnosti nakazal rešitev. Sicer je videl na obzorju socialno revolucijo, a je doumel, da ni socialne revolucije brez revolucije duha. Zato je tej posvetil svoje življenje in ustvarjanje, kakor razberemo v Epilogu k njegovi prvi knjigi v prozi Vinjete, kjer nam razodene svojo eksistencialno odločitev in s tem pokaže pot nam vsem.

Takole govori o svoji odločitvi: »Mene mnogo bolj kot drugo vznemirja to strašno duševno uboštvo, ki je razlito kot umazano morje po vsi naši mili domovini. Ne govorim o ljudeh, ki imajo slamo v glavi, teh **smo** se sčasoma privadili in nekaterim izmed njih polagamo celo lovorove vence na glavo. A pri nas ni nikjer ne duše ne srca...« Spričo tega se je sredi cesarskega Dunaja odločil za bedno življenje v **domovini**, dasi ga je mamil veliki svet s svojo družbeno dramo.

S tem nam je Cankar pokazal pot zlasti v teh časih, ko naši ljudje tu in v domovini s tako lahkoto zapuščajo rodno grudo — za košček kruha v tujini. Kakšen kažipot je to šele za vse slovenske izobražence!

In kako se je Cankar boril proti duševnemu uboštvu slovenskega naroda? »Vrgel se je v neenaki boj z njim,« pravi Josip Vidmar, »in to brez sleherne organizirane ideologije, oborožen samo z okusom, z zdravo kritičnostjo in z nepodkupljivo pametjo, v imenu katere je konvencionalnostim, malenkostim in brezdušnosti ter brezčutnosti zoperstavljal svojo pristnost, zamišljenost, velikopoteznost, duhovitost in žlahtnost srca, ki so dramile naš svet. Pri tem mu je bil dragoceni vzgon njegovo večno hrepenenje po vsem žlahtnem in višjem.«

In Vidmar nadaljuje: »Kako naj to doume naš današnji človek, ki je ves pod sugestijo grobe življenjske preproščine in neke podivjanosti? In kako naj ima naš rod posluh za moralno jedro pisateljstva kot takega, kakor ga je umeval in izpričeval Ivan Cankar? Sem sodi tudi Cankarjeva zavest o tujstvu na svetu. Njemu kakor njegovemu najboljšemu sodobniku Kafki je namreč zavest o tujstvu v svetu nerazdruženo zvezana z občutkom slabe vesti, krivde, moralnega madeža, ki si ga Cankar ne zna in ne more odpustiti. Kako naj to razume današnji rod, se sprašuje Vidmar, ki je pod vplivom sodobne mode prevrednotil ta življenjski občutek in mu pripisal značaj neke odlike, po kateri je današnja umetnost posebno živ odraz sodobnega moralnega sveta. 'Alienacija' je samo modno ime za ta psihološki pojav sedanjega časa.«

Toda življenje ostaja kljub vsem formalnim »prevrednotenjem« tako, kot je, in njegovi problemi terjajo razrešitve v sferi vesti, duha in srca, kot je to občutil in nam razodel Cankar. A danes, po besedah Josipa Vidmarja, »ni več slišati umnih in sugestivnih Cankarjevih podobnih besed.«

Prav to pa je vprašanje in v neki meri tudi ključ za razrešitev sodobne slovenske problematike, kar pa Josip Vidmar ne vidi ali noče videti. Kajti med Slovenci še tudi danes žive Cankarji, morda jih res ni dosti, — a nekaj jih je zagotovo; toda ne pridejo do besede ali ostajajo glas vpijočega v puščavi. Zakaj? Morda zato, ker se po Cankarjevem vzoru skušajo boriti za dvig slovenskega naroda »brez vsake doktrine ali organizirane ideologije, oboroženi kot Cankar samo z zdravo kritičnostjo in nepodkupljivo pametjo.« Ali bo treba čakati na njih smrt in celo petdeset let po smrti,

da nam bodo lahko spregovorili? Kaj ne bo to za naš rod prepozno? Ali se res še v 20. stoletju nismo ničesar naučili iz zgodovine?!

Zdi se, da nam je bila usoda mila vsaj v tem, da smo našo današnjo slovensko problematiko v domovini v vsem narodnostnem, socialnem in duhovnem obsegu in pomenu premotrili in dojeli prav na dan petdesetletnice Cankarjeve smrti na slovenski televiziji v razmahu nekaj ur. Tako se nam je razkrila vzajemna sovisnost vseh dejavnikov naše resničnosti, le če smo prisluhnili v Cankarjevem duhu.

Videti pa je, da Josip Vidmar tega ne dojame ali noče uvideti. Toda s polresnicami se ne pride do rešitev, ampak se slej ko prej ostaja v začaranem krogu brez izhoda. Josip Vidmar oboja mlade; ali se res ne zaveda, da je ta njegova obtožba v resnici strahotna samoobtožba njega in njegovih? Da, danes je ura spraševanja vesti, ura sodbe. Zato naj bi si Josip Vidmar po cankarsko tenkovestno sprašal vest, kaj je on napravil proti »tako občutnemu padcu celotne duhovne ravni na Slovenskem« v zdanjem četrstoletju, odkar ima v rokah ključni položaj slovenske kulture? Naj raje s svojega »komandnega« položaja s Hamletom povzdigne svoj glas: »Nekaj je gnilega v deželi Danski! Čas je, da začne iskati rešitve skupno z vsemi dobro mislečimi Slovenci po Cankarjevem kažipotu.

Kajti Slovincem dobre volje ostaja Cankarjevo hrepenenje po vsem plemenitem in vzvišenem kljub vsem tegobam in nadlogam našega življenja in usode. Saj nam je naš Cankar malo pred smrtjo zapustil kot v oporoko »Kurentovo modrost«. Takole nas uči in hrabri: »Kaj ne veš, ti sin moj, poln bridkosti in strahu, da je delež lahkomiselnosti, ki ga zaničuješ, moje in Tvoje največje bogastvo? Lahkomiselnost je večnost, ne zmeni se za preteklost, ne za prihodnost, za sedanjost najmanj. Zato ne pozna strahu, ne potrebuje upanja, prenaša težave in bridkosti, ki jih dan po svoji pameti rodi, z veselo vdanim srcem. Čuvaj ta zaklad, sin moj, ki Ti ga je Bog dodelil v svoji milosti, čuvaj ga zvesto.«

Res je to stara, redkim dosegljiva, morda najvišja modrost. Ta vedra lahkomiselnost, ta življenjska brezskrbnost, združena s skrajno moralno skrbjo in resnobo; a potrebna nam je bolj kot karkoli. Iz česa pa naj izvira in na kaj naj se opira ta modrost? Tudi ta končni odgovor nam je Cankar dal in razodel poslednjo resnico.

Mater in materino besedo je ovekovečil in slovenski jezik izoblikoval kot nihče pred njim ne za njim. Slovenski jezik mu je bila »beseda praznika, petja in vriskanja.« In ta beseda naj bi odmevala v srcih naših staršev v zamejstvu, da izberejo svojim otrokom slovensko šolo, ki bo v materini besedi učila in vzgajala; s tem jim bodo dali največ, da bodo lahko postali vredni Cankarjevi dediči.

»Domovina — ti si kakor zdravje!« je Cankar doživel ob povratku po dolgem bivanju v tujini. In kdo je kot on doumel vso lepoto domovine, saj jo je nazval: »nebesa pod Triglavom«. In ta podoba raja izpod Triglava naj privabi slehernega Slovenca s skrajnega konca sveta nazaj na slovensko zemljo, da bo združen s svojimi rojaki gradil bogato slovensko občestvo.

Resnici, Pravici, Dobroti in Lepoti je Cankar v delu za blagor slovenskega naroda posvetil svoje življenje, v hrepenenju po vsem vzvišenem in žlahtnem.

Josip Vidmar govori o »Cankarjevi religiji hrepenenja«, »Cankar je bil resnično pravi apostol religije hrepenenja; to je bilo zanj razpoznavna lastnost pravih izbrancev človeškega rodu«. Res je slišal »noč, polno strahu in tegobe, a zato, da bi srce tem bolj zakoprnelo po čisti luči«, kakor pravi sam. Zakoreninjen v življenjski sili svojega naroda, v duhu »Kurentove« modrosti in v hrepenenju po Absolutnem je slovenskemu narodu napovedal dan, ko si bo pisal svojo sodbo sam.

In to nam je naloga: približati dan, ko bo sleherni slovenski človek v zamejstvu in domovini, ko bo narod v svoji nedeljivi celovitosti duhovno suveren.

MOJ BRAT JANKO-VOJKO

Ko so me na belo nedeljo 12. aprila 1942 v opoldanskih urah aretirali in peljali iz Šembida proti Vipavi, me je za hipec prešinila misel, da bogve kdaj bom spet videla domači kraj. A to skelečo misel sem takoj potlačila, kajti nemogoče se mi je zdelo, da bi tisti večer ne spala v svoji postelji; nemogoče, da je na svetu nekdo, ki mi bo preprečil, da bi tisti večer ne gledala zahajati sonca tam nad kraško planoto, da se ne bom veselila igre barv, ki jih sončni zahod pričara na pobočju Čavna; da ne bi poslušala šepetanja vetra in sanjala, da mi nosi Jankov pozdrav. Odkar je šel k prtizanom je njegova odsotnost skrivnostno postoterila njegovo navzočnost, kajti vsepovsod je lahko bil: na pobočjih Čavna, Nanosa ali pa na gričih, ki prehajajo v Kraško planoto. Zdelo se mi je, da je od vsepovsod uperjen vame njegov pogled.

V Vipavi so me zaprli v majhno celico, v kateri je bil velik kup polen in zato sem, ker ni bilo prostora, ko me je stresal mraz, na mestu poskakovala. Vojaki so hodili mimo, pokukali skozi odprtino v vratih in se mi smejali, češ gospodična je prijetno na hladnem. Da, prav zares so se imeli čemu posmehovati! Zunaj je bil topel pomladni dan, prav tak, kakor si jih je Janko želel, ko je odhajal k partizanom, in jaz sem nameravala prebiti popoldan na soncu. No, moj načrt je šel po vodi in zdaj sem si drgnila gole roke v vipavskem zaporu. Ko je bilo na hodniku tiho, sem slišala, kako v sosedni celici onkraj lesene stene nekdo diha in potihoma stoka. Je morda to oče? Da bodo učeta ubili, je rekla Dorica, ko je pritekla iz trgovine; in potem so bili od trgovine do tovarnjaka sledovi krvi. Da, gotovo je oče!

Odprtino na mojih vratih so zabili z deščico in jo pritrdili na vrhu z enim samim žbljem. Vojaki so kar naprej obračali deščico, se mi režali ali pa samo začudeno buljili vame. Da, banditi so bili pošasti in njihovi sorodniki njim podobne skaze. Vendar, kako čudno, nič posebnega niso opazili na meni, na mami, ko so jo hodili gledat, tudi ne; samo oče je bil nenavaden, ker so na njem pustili sledove svoje toliko opevane civilizacije. Odkar sem slišala stokanje tam za steno, sem vojaške obraze zaničljivo gledala, dokler niso izginile njihove režeče poteze. Potem so me prišli iskat in me peljali k poveljniku vipavskih orožnikov. Bil je isti častnik, ki me je pred nekaj meseci izpraševal v Šembidu,

to je nekaj dni po Jankovem odhodu k partizanom. Tudi to pot je bil prijazen, še bolj kot zadnjič. Seveda je hotel vedeti, če sem kaj videla Janka in če je kaj prišel domov. Rekla sem mu, da se mi zdi, da ni tako naiven in da zares misli, da bi Janko prišel domov, potem ko nas od vseh strani opazujejo. Sama pri sebi pa sem si rekla, da je Janko zelo pametno izbral dan in uro prihoda: prvi mrak velikonočne sobote je bil; vsi vaščani, razen dojenčkov in njihovih starih varuhov, so bili v cerkvi, naši uniformirani varuhi pa so se šele pripravljali na nočne izvide. Moj zasliševalec je hotel zvedeti še marsikaj drugega, a jaz sem bila tako razburjena zaradi očetovega stokanja, da sem na skoro vsako vprašanje odgovorila s posmehom in očitki. Opravičeval se je, da oni, to je crožniki, niso očeta topli, on sam da je pravkar očetu zmil rane z vodo in kisom ter pomagal zbrisati kri z obleke. Nič nisem bila ganjena zaradi njegovega samaritanskega opravičila, pripomnila sem, da smo lahko brez skrbi, če ne opravijo batin eni, pa za to že poskrbijo drugi. Malo me je peklo, da morda pretiravam in sem mu krivična, saj je morda malo bolj človeški od drugih. Ampak ne! Čez nekaj mesecev, ko je aretiral mojo sestro Boženo, ni bilo več sledu prijaznosti v njem, marveč ena sama kruta grožnja za Jankove sorodnike in zame posebej.

Proti večeru so nas spravili skupaj v večji prostor: nismo bili samo mi trije, ampak tudi gospa Elčka Hribova iz Vipave. Nji so dovolili, da je poslala domov po puloverje za mamo in zame, kajti večeri so bili hladni in tudi njo je že zeblo. Ubogi oče, prav pošteno so ga zdelali. Povedal nam je, kako je bilo: prišli so v trgovino črnosrajčniki in vprašali za cigarete, in ko jim jih je oče dal, so navalili nanj, ga topli, brcali in nazadnje, ko je obležal, so ga zvelkli na tovrnjak. Eno oko je imel čisto zaprto zaradi grde črne otekline, drugo mu je pa skozi ozko špranjo žalostno in začudeno gledalo v svet. Ne vem več zaradi česa sva se z očetom sprla nekaj dni pred našo aretacijo. Sploh me je tiste zadnje dni glodal nemir in nekak občutek krivde. Branila sem se tega občutka, a obenem mi je prišla prav vsaka pretveza, da sem se prepirala in upirala staršem. Zdaj sem pa hodila gor in dol po tisti sobi v vipavski vojašnici, in ko me oče ni videl, sem ga gledala. Tako zelo nesrečno sem se počutila, in čeprav sem ga v srcu milovala in prosila odpuščanja, reči mu nisem mogla ničesar.

Ko se je dodobra stemnilo, so nas spravili na tovrnjake in nas odpeljali v goriške zapore. Očeta in mene so stisnili v kabino med šoferja in policaja. Ta je ves čas vožnje šaril z brzostrelko in buljil v temo. Najbrž se ni počutil preveč varnega v naši družbi. Eh, da, uporniki imajo to prednost, da nikoli točno ne veš, kje so, naš tovrnjak se pa dobro vidi in še lepše sliši!

Prič v svojem življenju sem gledala prav od blizu uklenjene roke. Pred letom, ko sem stala v Gorici na trgu Ginnastica in gledala, kako iz goriškega telovadnega društva vodijo slovenske uklenjene može, je bilo to tako od daleč, da nisem razložila podrobnosti. A kljub temu, me je tako zadelo, da bi vpila od gorja. Zdaj sem pa stala poleg očeta, ko so nas prišli iskat, in videla sem, kako je vdano sprožil roke proti nastavljenim lisicam. Nisem si upala pogledati mu v obraz, samo strmela sem v njegove roke in v policaja, ki je opravljal ta nič kaj človekoljubni posel. Ah, da bi ga mogel pogled mojih oči prebosti, da bi čutil, kako ga zaničujem in sovražim. A to človeško bitje je s tako naslodo stisnilo vijake okovja, da bi mu bil užitek popolnejši, če bi tedaj podijala. V tovrnjaku sem se potem stisnila k očetu in v luči žarometov videla,

kako mu žile na rokah izstopajo. Spraševala sem se, če razume, kaj čutim, in če mi je odpustil. Saj če bi mu kaj rekla, bi me verjetno začudeno pogledal. Mar ni danes doživel nekaj takšnega, zaradi česar so zbledele vse naše majhne domače praske. O. ta lepa zvezdnata aprilska noč, Vipavska dolina pa spokojna in tiha, čeprav je nedeljski večer. Samo naša kolona se je z ropotom pomikala proti Gorici. Ah, da bi ta vožnja trajala v nedogled, da bi se kaj zgodilo in ne bi več gledala očetovih pomodrelih rok v lisicah.

Goriški scdnijski zapori so stali prav tam kot prejšnje leto in nam na široko odprli vrata. Pred enim letom sem se tukaj prerekala s pazniki, ker v seznamu niso našli imena moje matere, potem sem razjezila nuno, ker nisem hotela govoriti po italijansko in sem šla raje proč, kot bi govorila z mamo skozi mrežo. Zdaj sem bila tu v drugačni vlogi. Koliko rožljanja s ključi, treskanja z vrati, preden smo prestopili prag njihove sprejemnice. Prav dostojno so nas sprejeli, saj smo bili vendar sorodniki bandita, ki je že več kot dva meseca vznemirjal spanje fašističnih varnostnih organov. Kljub nedelji in pozni uri, je stal tam ves administrativni zbor, svečano in važno, kot bi jih čakalo ne vem kako pomembno opravilo. Samo nuna prednica, moja lanska znanka, se je zvijala od smeha, ko me je zagledala, češ zdaj mi boš, punče, plačalo lanske predrznosti. Ta nunin smeh je sprožil v meni neki obešenjaški humor in kmalu so se vsi tisti okameneli obrazi razpotegnili v režeče maske: v začetku nekam klavrno in zadržano, a pozneje vedno bolj sproščeno, tako da so izgubili togost in racionalnost robotov. Samo trikrat so mi nanegli črne paste na blazinice prstov. Dvakrat sem potegnila s prsti po registru v prizadevanju, da bi si jih čimbolj očistila, in moji odtisi so bili prav čedni korenjčki. V tretje so mi potrpežljivo in dobrohotno razlagali, kako in kaj je treba napraviti, a iz previdnosti so mi držali roke, ker pravilnik boga pravice noče tako razpotegnjenih pack. Končno so le imeli, kar so hoteli. Ko sem zagledala odtise svojih prstov, sem jim rekla, da bi mi lahko že v začetku povedali, da hočejo imeti sviloprejkine konočke, pa bi jim prihranila trud. In predstave je bilo konec, samo nuna je še dodala, da česa takšnega ni še doživela: v prostoru, kjer pogostoma ljudje tarnajo in obupujejo — tak nezaslišan smeh in krohot. Zdaj smo bili mazi-ljeni in blagoslovljeni člani tega mračnega hotela. Spet rožljanje ključev, škrtanje ključavnic, oče je moral v kraljestvo moških slamnjač, gospo Hribovo, mamo in mene pa je sprejela celica radovednih žensk. V medli svetlobi modre žarnice so strmeli v nas neresnični, fantastični obrazi.. Dve slamarici so potisnili prav zraven španske stene, ki je zakrivala kiblo, to je prestol za velike in majhne potrebe. Vso noč se je potem odvijal promet od postelj pa do te »orne«. Vsako toliko je kakšna majava postava zablodila po našem telesu in na naše bolj ali manj ogorčene prošnje, da naj vendar malo pazijo, se je vzdignil zbor kletvic in zmerjanj, a ne na naš račun, ampak na račun tiste nesrečnice, ki je stopala kot slon po naših udih. Zmerjale so tudi upravo, ki jim je sredi noči z našimi ležečimi telesi blokirala ta edini in najbolj prometn kraj. Z domotožjem sem se spomnila vseh znanih, dobrih vonjav naših hlevov, kajti to, kar je tako silovito zaudarjalo od kible tam za mojim hrbtom, je bil nevzdržen koktajl razpadajoče mrhovine.

MARGINALIJE K POTOPISU

(Konec)

Sedaj nas z bivšo stvarnostjo soočajo njene posledice in ob teh doživljamo krizo verovanja in spoznanja.

V verovanja se vtihotaplja predpostavka o možnosti genocida. Predpostavka, ki je ni bilo takrat, ko je pretnja fizičnega iztrebljenja Slovencev bila realno pričujoča. Priča smo strašni transformaciji stvari in nestvari, grozljivi metamorfozi bivanja v njihova protislovna razkrajanja — iz ideje osvabjanja naroda je izšla ukinitve njegove notranje samobitne pestrosti, izvirnost notranjega presnavljanja je bila poistovetena s krivoverstvom in prvine samoniklosti bi se naj razšle v neko »višjo« nestvarnost. Iz ideje smo pripotovali v prakticistično smotrnost, podrejeni smo se našli nepopustljivi preurejenosti — vse je zajela pogubnost totalitarizacije družbe. Genocidna vloga totalitarizma na Slovenskem.

Slovenstvo, ki je vztrajalo v prilagoditvah zgodovinskim preskušnjam stoletij samo zaradi izvirne notranje pestrosti, je bilo obsojeno s totalitarizacijo na neavtentičnost. Takrat, ko je ustvarjalo svojo osvobodilno fronto, je podleglo zmotnosti spoznavanja — nevede se je podredilo silam, ki so dobro razlikovale veličastno moč vere v osvoboditev od podtalne, zahrbtnje prakse totalitarizacije. Prepustilo se je silam, ki so se s taktiko prekrščevanja zarotile zoper izročila ljudstva in ustvarjale neprirodno politično homogenost. Homogenost, ki je obetala pravzaprav le konjunkturo bodočih položajev v plačilo posameznikom za eventualno tveganje v boju. Fronta osvoboditve je veličastje upora zoper nasilje in totalitarizacija uporniških moči hkrati. Upor in izdaja. Prekrščenci so s svojo prisotnostjo vnesli v osvobodilno fronto neavtentičnost, iz te nepristnosti je pozneje zrasel totalitarni politični režim. Osvobodilna fronta je zrastle na napačni predpostavki, da je uspeh upora zagotovljen le s politično homogenizacijo ob prekrščevanju in ne z integracijo AVTENTIČNIH sil. Totalitarizacija OF, neprirodna homogenizacija tega uporniškega gibanja je ena usodnih napak. Žal spet ena. Ne prva na Slovenskem, žal ena naslednjih. Slovenstvo pri ustvarjanju svoje bitnosti zahaja v krize in namesto ustvarjanja nacionalne samobitnosti je zato stalno sredi reševanja narodnosti. V odločujočih trenutkih svoje zgodovine dela iste napake. Z napako je vstopilo v drugo svetovno vojno — v kali osvabjanja se je ponovno odreklo svoji integralnosti, osvobodilno fronto je ustvarjalo z

ukinjanjem vsega, kar je v njem bilo pristnega. Politične skupine krščanske smeri, pripadniki Sokolstva in KPS, resnično vse glavne predstavniške sile na Slovenskem so sicer nemudoma izrazile svojo pripadnost zgodovinskim silam odpora zoper nacifašizem in na tej enkratni zgodovinski dispoziciji je vznikla OF z logičnostjo matematične rezultante. Vznikla — in utonila v neizvirnost. Sile, ki so se zdrenjale v vrh osvoboditve, so likvidirale slovensko izvirnost fronte. Sila kratkovidnosti. V današnje dni evropskega prelamljanja in razkrajanja totalitarnega političnega nasilstva takrat njihov pogled gotovo ni nesel. V vrhu so prevladale sile totalitarizacije.

Totalitarizacija v vrhu slovenske OF je potekla na svoj način. Fronte ni totalitarizirala KP sama. Takratno vodstvo KPS ni imelo nobenih pogojev za tovrstno učinkovanje. Hotelo je sicer biti veren izraz leninsko-stalinističnega obdobja komunizma in je bilo ozko dogmatično v koncepciji, netolerantno v načinu delovanja, v akcijski izraznosti se je omejevalo na silo in podtalnost, zamenjujoč poslanstvo ideologije s stereotipnim, brezkompromisnim praktikizmom. A fizično je bilo šibko. Ni zmoglo zaleta klasične totalitarizacije nehomogene politične sredine, ni je moglo boljše vizirati, nasilno izdvojiti menjševiško frakcijo in jo s pritiskom množic streti. Ni slo. In okupator je trdo korakal po deželi. Nihalo je med željo po uprizoritvi Velikega oktobra v malem in med strahom pred banalnim zginotjem v nezgodovinski izolaciji. Odtujeno demokratičnim prvinam in intelektualno šibko je v OF razdelilo gesla o vodilni vlogi KPS in hkrati ponudilo strankine legitimacije tistim političnim partnerjem, ki bi se hoteli prekrstiti — in tako se je odreklo svoji avtentičnosti. Absorbiralo je vse priložnostne duhove svoje dobe in postalo njim enakovredno. Osvobodilna fronta je proti vrhu postala nepristno homogena tvorba in živela bo le toliko časa, dokler bo vladala v imenu konjunktura mila narodne osvoboditve. Po vojaškem zlomu sil nacizma na evropskih tleh je OF ostala le kot sinonim za formalno transmisijo KPS, tega od zunaj rdeče popleskanega stikališča bivšega in vsega možnega z bodočim neopredeljivim sivim. V vrhu OF ni bilo — razen častnih izjem — nobenih avtentičnih predstavniških sil več.

Slovensko izvirnost OF je likvidirala čudna, usodna koincidenca: brezsramna prekrščevalnost raznobarnih politikov in idejno neslovensko, šibko vodstvo KPS.

Kam bodo vodila pota potlej? Kako bo Mate iz Dume? Se bo vračal, ali se bo vrnil? Da bo sejal in tudi žel v deželi nenalepotičenega petja in svobodnega dela? Kdaj bodo utihnile bivše strasti neuglaščenega sožitja in kako bo z novo pesmijo?

Vlak in popotna torba in München in evropska pota — pogledi tipljejo v bodočnost.

Vsaka stvar poraja svojo prihodnost in v vsakem rojstvu je saldo preteklosti. V evropski sedanjosti odmeva glasni korak. Je to hod jutrišnjih generacij? Prav zares, jutrišnji dan že odmeva, povsod odmeva in z vso resnostjo se z njim ukvarjajo. Tako parlamentarne demokracije Zahoda — odmev jim je očitno prenašel, ne vedo, kam bi z njim. In totalitarizmi Vzhoda ga čutijo v sebi kot jedko, neljubo bolečino, katera demantira totalno zdravje družbene ureditve.

Na Slovenskem trenutno ni temu ustreznega odmevanja. Tam je zatišje generacij, očetje so vplivni tovariši in sinovi so samozavestni gospodje — po mladostnem vzorcu svojih očetov; vplivnost tovarišije pride z razvojem itak sama po sebi. In takó slovenstvo tokrat ne vključuje svojega prostora v evropska gibanja. Na geografski meji demokracije in totalitarizma ždi v svoji letargični izolaciji.

NAŠE STALIŠČE

*Referat na diskusijskem večeru
primorskih revij*

I.

Porabil bom čas, določen za moj referat, za obravnavo stvarnih vprašanj slovenskega človeka tokraj in onkraj meje; najpoprej bom razložil (ponovil), kako dobršen del urednikov in sodelavcev »Zaliva« gleda na vprašanje narodnosti; potem bom na kratko prikazal, kako odgovorni ljudje o »Zalivu« poročajo onkraj meje; nazadnje bom nanizal nekaj predlogov.

Pisatelj André Malraux, ki je bil v času med obema svetovnima vojskama eden izmed najbolj vidnih revolucionarno usmerjenih evropskih duhov, po koncu druge svetovne vojske pogloblja svoje iskanje v nacionalnem smislu. V svojih protimemoarih pravi (navajam prosto po italijanskem tekstu, ker izvirnika še nimam):

»Na področju zgodovine je, po mojem mnenju, v zadnjih dvajsetih letih bistvena sprememba položaja, ki ga je dosegel narod. Ta položaj je drugačen od tistega, ki mu ga je določal nacionalizem: gre za posebnost, ne za superiornost.«

Mislim, da smo do tega spoznanja prišli dosti pred Malrauxom, to pa iz preprostega razloga, ker smo bili dosti bolj ogroženi, kakor je lahko francoski človek ogrožen po ameriškem kapitalu. No, in že pred petnajstimi leti smo v »Sidru« zapisali, da so odgovorni ljudje usmerjali življenje naše etnične skupnosti v zamejstvu nadnarodno, to se pravi ideološko, to se pravi idealistično.

To opozarjanje na zgrešenost takega početja, ki se ravna po načelnih premisah in ne postavlja kot skupno dolžnost obrambo našega nacionalnega življa — to opozarjanje pravim, je bilo dosledno. Posamezniki, društva itd. so ob vsaki priložnosti poudarjali, da je taka pot pogubna. Revija »Zaliv« se je rodila takrat, ko so napredni tržaški Slovenci uvi-

deli, da nimajo nobenega upanja več, da bodo tisti, ki imajo organizacijo in sredstva, krenili na pravilno pot.

Pri »Zalivu« sodelujejo seveda ljudje, ki različno mislijo, vendar se dobršen del urednikov in sodelavcev strinja z ugotovitvami, katere sem v zgošчени obliki zapisal v dvanajsti številki lanskih »Dialogov«, ko sem odgovarjal na postavljena vprašanja.

Naj te ugotovitve tukaj ponovim:

- etnična skupnost, narod je bil pred kapitalizmom in pred socializmom, pa bo ohranil vso svojo veljavo tudi po uvedbi socializma;
- samo če bo rasel iz narodnih prvin, bo socializem izviren in rodoviten (Cankar);
- kapitalizem je oskrnil nacionalno idejo, a zato v boju proti kapitalu ni treba združevati kapitala in nacionalnosti (saj ne zažgemo avta, ko voznik povozi pešca, ampak obsodimo voznika);
- internacionalizem koristi veliki socialistični državi, ki lahko uveljavlja svojo voljo, kadar hoče; internacionalizem pa škodi majhnim narodom. Še posebno internacionalizem uničuje narodno homogenost;
- ogrožena etnična skupnost se ne more uspešno braniti na podlagi razrednega boja, ampak morajo biti njeni sloji kolikor mogoče združeni v obrambi narodnega jezika, kulture in gospodarstva. To velja tako za tržaške in beneške Slovence kakor za Slovence na Koroškem, tako za Bretonce v Franciji, kakor za Katalonce v Španiji — kdor loči delavce od domačega meščanstva, ta slabi obrambno moč narodnega občestva.

Naj temu dodam še odstavek, ki sem ga prvič zapisal za predavanje v Nabrežini, potem pa ponovil v Andori na kongresu »Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov.« (Glej »Zaliv« 13-14)

»Dve sili sta, ki skušata uničiti narodne prvine, na eni strani internacionalizem kapitala, na drugi strani internacionalizem razrednega boja. Oba sta lahko pogubna. A medtem ko se je proti prvemu lahko bojevati, ker so njegova dejanja v nasprotju z načeli prostosti in demokracije, v imenu katerih nastopa, je drugi za marsikoga izmed nas pomenil obljubo nove podobe sveta. Potrebno je, da najdemo ne samo svoje kritično, ampak predvsem ustvarjalno stališče prav do tega drugega. Tako bomo gotovo veliko pripomogli k rojstvu novih zrelejših pogledov na vprašanje narodnosti, a če drugega ne, bomo vsaj dosegli, da bodo voditelji komunističnih partij revidirali svoje teze o nacionalnosti, nacionalizmu, šovinizmu itd. Zakaj videti je, da ne samo na vzhodu, ampak tudi na zahodu komunisti počasi spoznavajo, da je bilo njihovo pojmovanje internacionalizma zgrešeno in utopistično. Komunisti so celo spoznali (Amendola), da socializem, ko pride na oblast, krepi narodno zavest.

II.

»Zaliv« se ukvarja, to je jasno, predvsem z reševanjem slovenskega življa, ki je ločen od matičnega naroda.. Zato sem v referatu, ki sem ga prebral ob prvem srečanju za okroglo mizo prav v ti dvorani (takrat sta bili pričujoči samo reviji »Most« in »Zaliv«) poudaril, da smo tržaški slovenski ljudje poklicani, da igramo pomembno vlogo pri zagovarjanju pravih načel o narodnosti. In postavil sem to trditev ne samo kot antitezo zgrešenemu internacionalizmu, ampak tudi kot antitezo italijanski verziji, ki si domišlja, naj bi bil Trst (tialijanski Trst, kot pravi Botteriјеva knjiga) ventilator zaprtega socialističnega zaledja.

Kako je bilo to moje pisanje prikazano v Sloveniji?

Boris Race, tedaj predsednik Slovenske kulturno gospodarske zveze, je na predavanju, ki ga je imel lani na občinski konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (1) potvoril moje besede in rekel: »Tudi Pahor priznava tisku vplivno vlogo pri razvoju v Jugoslaviji in Sloveniji, saj neke pravi, "da se Trstu ponuja vloga ventilatorja zaprtega socialističnega ozračja". (2)

Ne samo to. Moja in naša skrb za slovenstvo je samo (navajam njegove besede): »pretveza za boj proti družbenemu redu. Da se v Trstu skuša ustvariti središče vplivanja je vsekakor inteligentna poteza. Vsekakor je glas iz Trsta bolj sprejemljiv kakor so frontalni napadi emigracije v svetu.« (str. 25)

No, bogovi naj bodo zahvaljeni, vsaj emigranti še nismo, čeprav smo že okuženi, ker je vsaka kritika **boj proti družbenemu redu!**

Kaj pa revija »Most«?

»To je druga revija, ki je s sicer manj bojevitimi izpadi in odkritimi strateškimi načrti nastopala, in odprla strani sodelavcem iz Slovenije, ki so na opozicionalnih stališčih do družbenega reda v Jugoslaviji.« (str. 26)

In tako zdaj vemo, dragi kolegi, dragi slovenski ljudje z onkraj in tokraj meje, mi v zamejstvu, ki pišemo brez honorarjev, ki brusimo podplate v tiskarnah in verujemo v poštenost in požrtvovalnost, smo samo agenti, profirevolucionarji, nas v resnici ne zanima, koliko ljudi bo volilo slovensko, ne koliko knjig bo prodala Tržaška knjigarna, mi se bijemo za spremembo družbenega reda v Sloveniji!

---

(1) Glej »Informacije« 6, avgust 1968, izdala Republiška konferenca SZDL Slovenije.

(2) Za primerjavo naj navedem odstavek o VENTILATORJU, kakor sem ga zapisal v »Zalivu« št. 6-7 str. 60:

»ENZO BETTIZA v svoji knjižici, v kateri obravnava to vprašanje, ponuja Trstu celo novo plemenito vlogo ventilatorja zaprtega socialističnega ozračja, tako da navaja revijo »Trieste« kot glasilo, kjer je lahko našla odmev okinitev revija »Perspektive«.

No, ne mislim polemizirati zdaj tukaj z Bettizo, vsekakor pa je zelo značilno, da ne vidi, ko govori o novem srednjeevropskem duhu, ne slovenskega kulturnega dela v Trstu ne pisanja slovenskih revij, medtem ko neskromno povečuje vlogo revije »Trieste«.

Jaz pa (oprostito, če moram omeniti tudi sebe), jaz nisem prizadet, ker me kot pisatelja žge, da se po vojski s klavrno nepolitiko sami ugo-
nabljam, ampak sem zagrenjen človek, navajam: »Mesece in mesece
je moral nositi okostnjake in jih metati v krematorijske peči. To je pustilo
na človeku, ki je duševno občutljiv, neizbrisen pečat. Je zagrenjen in je
brez dvoma, da je pripisati del njegovega nezadovoljstva in ostrine tudi
težkim preizkušnjam pred krematorijskimi pečmi.« (str. 26)

To je nečajejstvo, to so metode z moskovskih procesov; in čas bi
bil, da bi bilo takih metod boja proti človeku, ki drugače misli, takih me-
tod boja proti neki reviji vendar konec.

Navedel pa sem to, dragi kolegi, da boste vedeli, kakšen je skriti
boj, ki ga mora bojevati revija tokraj meje, v tem primeru »Zaliv«, revija,
ki se v Sloveniji ne sme prodajati. In to so, dragi prijatelji, žalostne
stvari, tako žalostne, da bi jih človek zakopal sto metrov pod zemljo,
kakor bi rekel Cankar, ko ne bi bil prav od njih odvisen dobršen del
našega narodnega življenja tokraj meje.

Naj zavoljo pravičnosti omenim, da je novi predsednik Slovenske
kulturno gospodarske zveze na srečanju, ki je bilo v Špetru Slovenov,
pred predstavniki pomembnih manjšin v italijanski republiki izjavil, da
je napočil čas, ko morajo Slovenci v zamejstvu iskati možnost skupnega
delovanja. Razumljivo je, da hočem verjeti tem besedam, in upam, da bo
tudi tisk šel po ti poti; slovenski dnevnik se pa doslej žal ni ravnal po
besedah predsednika Slovenske kulturno gospodarske zveze, čeprav je,
kolikor vemo, dnevnik glasil o zveze.

III.

Ker smo se zbrali, da se kot uredniki in sodelavci primorskih revij
zanimamo za naš narodni obstoj, predlagam poleg zgoraj navedenih
še naslednje točke za diskusijo in za resolucijo:

- »Primorski dnevnik« naj postane zares dnevnik vseh slovenskih ljudi
v primorskem zamejstvu; njegovo uredništvo naj se razširi tako, da
bodo v njem zastopani vsi svetovni nazori. Dokler se to ne ures-
niči, pa naj bosta za stranke, gibanja, skupine v dnevniku določena
dva stalna stolpca, kjer lahko organizacije objavljajo svoje sklepe,
misli, izjave, polemiko itd.;
- vse revije iz zamejstva naj imajo prost vstop v Slovenijo, kjer naj se
prodajajo kakor »Piccolo«, »Il Giorno« itd.;
- človeku, ki živi v Sloveniji in si to želi naj bo moralno omogočeno
sodelovati v zamejskih revijah s kakršnim koli člankom, ki obrav-
nava slovensko narodno vprašanje. Korenito je treba spremeniti slo-
vensko ozračje, tako da slovenski kulturnik ne bo čutil potrebe, da
uporablja psevdonim;
- tukajšnje slovenske ustanove naj podpirajo slovenske revije v zamej-
stvu (naj v oklepaju povem, da »Zaliv« dobi dvakrat več od navad-
nega učitelja kakor dobi za oglas od Tržaške kreditne banke);

- revije na Primorskem onkraj meje, tiste, ki obstajajo, in tiste, ki se bodo še rodile (napovedujejo namreč revijo v Kopru), naj pri objavi člankov ne čutijo vpliva ustanovitelja, predsednika občine, stranke, založnika, na kratko tistega, ki razpolaga s finančnimi sredstvi;
- in nazadnje predlog, ki ni tesno povezan s tiskom, a se nanaša na naš celoten zamejski položaj. Gre za ponovitev predloga, ki sem ga postavil za prvo okroglo mizo: ustanoviti je treba skupen organ za obrambo našega obstoja, organ, v katerem naj bodo predstavniki vseh nazorov, strank, gibanj. Naj bo to na primer »Odbor za obrambo slovenske narodne skupnosti« ali pa »Urad za obrambo slovenske narodne skupnosti«. Da se ustanovitev takega foruma ne bo zavlačevala, predlagam, da se že nocoj javijo ljudje, ki so pripravljeni sodelovati. Razume se, da gre za značajne ljudi, ki se znajo kdaj za koristi občestva odpovedati svojemu prostemu času.

Predlagam, naj sestavlja prvo jedro tega odbora ali urada ali sveta po en urednik ali sourednik ali sodelavec zamejskih revij.

V Benečiji smo bili na srečanju, ki ga je sklicalo Mednarodno združenje za obrambo ogroženih jezikov, zbrani Slovenci vseh mišljenj, od komunističnega poslanca do predstavnikov Slovenske skupnosti, od predsednika Slovenske kulturno gospoarske zveze do predstavnika Slovenske levice in do beneških župnikov. Če je bil tak parlament mogoč za omizjem, ki so ga sklicali drugi, mora biti tak slovenski parlament mogoč tudi takrat, ko tako omizje zberemo sami. In če se znamo vsi združiti, ko gre za primer šovinizma na Opčinah, je čas, da se odločimo za organ, katerega bomo imeli zmeraj na razpolago, ki bo o narodnih vprašanjih govoril v imenu vseh in pred katerim bodo odgovorni vsi, ki so slovenski jezik že odslovili iz svoje hiše, kakor tisti, ki bi jih napadla skušnjava, da bi ga jutri odslovili.

IRENA ŽERJAL PUČNIK

bo v kratkem izdala v samozaložbi
pesniško zbirko

Goreče oljke

VODSTVO, KI JE POKAZALO, KAKŠNO NE BI SMELO BITI

Po srečanju v Tupelčah so imele februarja primorske revije s tokraj in onkraj meje pogovor za okroglo mizo v mali dvorani Kulturnega doma. Bili so pričujoči predstavniki »Goriških srečanj«, »Kapelj«, »Idrijskih razgledov«, »Mostu«, »Mladike« in »Zaliva«. Za našo revijo je imel referat Boris Pahor, tekst referata objavljamo na drugem mestu. V »Primorskem dnevniku« dne 16.2.69 poroča R(ado) R(auber) o srečanju v članku z naslovom »Večer, ki je pokazal, kakšen ne bi smel biti.« Med drugim pravi: »...ni mogel nuditi nobene osnove za debato ozki egocentrizem Borisa Pahorja in še manj njegova netaktnost, ki se bo najbrž pokazala kot bumerang. Pravi paradoks je, če iz njegovih ust prihaja poziv za neki narodni svet ali odbor, ki naj bi vsaj nekje na vrhu združeval vse Slovence in nastopal v važnih trenutkih. Kdor bi hotel imeni vlogo pobudnika takega organa, bi se moral najprej odlikovati po svoji strpnosti.«

Ker so taki komentarji umikanje od nakazanih vprašanj, objavljamo del govora Borisa Raceta — lani še predsednika Slovenske kulturno gospodarske zveze — na posvetovanju predstavnikov občinskih konferenc »Socialistične zveze delavnega ljudstva Slovenije« v Ljubljani 5. aprila 1968. (Glej brošuro »Informacije« 6, 1968). Iz objavljenega odlomka si bo bralec sam ustvaril svojo sodbo o egocentrizmu in o netaktnosti, še posebno pa o ravni in metodi takega prikazovanja. Naj primomnimo še, da izvodi zgoraj omenjene brošure že od lanskega leta krožijo po Trstu, uredništvo pa se je šele zdaj odločilo, da jo vzame iz svojega arhiva, ker je uvidelo, da nekaterim ljudem ne gre za dialog ne za razpravo, ampak za potvarjanje resnice v pristnem kominformovskem slogu.

K Slovenski levici pa so pristopili nekateri člani bivših mladinskih društev, tisti, ki so pred 40 leti bili mladi, ki so imeli 17 do 25 let. Takrat so se organizirali v mladinskih društvih, da bi uspešneje kljubovali fašizmu. Ta društva so bila razpuščena. V tisti dobi so pokazali veliko borbenost. Iz mladinskih društev so izšli tudi bazoviški junaki. Skupaj so se torej zrasli nekateri vodje bivših mladincev, ki so danes šestdesetletniki, in v današnjem političnem življenju ne pomenijo mnogo, nekaj užaljenih ljudi ter B. Pahor in njegov krog. Mi te levice nismo popolnoma obsodili zaradi tega, ker so žal podpisali njeno izjavo tudi nekateri ugledni Slovenci na Tržaškem, med katerimi je

Brez teh šestdesetletnikov bi ne bilo OF; in gospod Race bi ne mogel priti solit pamet za v ednim tržaškim Slovencem.

tudi mati narodnega heroja Pinka Tomažiča, ki jo je pridobil B. Pahor in je sama izjavila, da je podpisala izjavo, ker ji je Boris Pahor simpatičen.

Nezrelost te politične formacije se očituje tudi v tem, kar pravi v 8. točki svojega programa: »Do matične države, posebno do slovenske republike bodo pripadniki Slovenske levice ohranili navezanost, kakršno so imeli v preteklosti, ker je slovenska republika nastala kot žrtvovanje velikega števila zamejskih Slovencev. Prav zavoljo omenjene navezanosti in preteklosti zamejskih ljudi, se Slovenska levica čuti ne samo upravičeno, ampak tudi dolžno, da sodi o razvoju v Sloveniji, razvoju demokratičnosti, o socialnem, gospodarskem in kulturnem življenju, da sodi o vprašanih samobitnosti, o razmerju matične države do vseh slovenskih ljudi, kjerkoli živijo.« Ta izjava Slovenske levice in tudi druge točke so pravzaprav povzetek vsega, kar je Boris Pahor pisal bodisi v svoji reviji »Zaliv«, bodisi, kar piše v Goriških srečanjih šte. 9, bodisi kar piše v reviji »Naša tujina« (»Naša knjiga« op. ured.) št. 12 lanskega leta. Skratka program Slovenske levice sloni na njegovem konceptu.

Značilno za Borisa Pahorja je, da njegov boj ni usmerjen proti tistim, ki Slovincem pravic ne dajejo, temveč je usmerjen v prvi vrsti proti matičnemu narodu. In sicer očita matičnemu narodu, oziroma še bolj Zvezi komunistov Slovenije, da zaradi internacionalizma, zaradi zanemarjanja slovenskega vprašanja, zaradi mlačnosti do slovenskega vprašanja, zanemarija tudi manjšine v Italiji in Avstriji. Naravnost zabavno pa je to, da Boris Pahor trdi, da smo sami Slovenci krivi, da je prišlo do takih posledic po razkolu v zvezi s kominformom.

Nezrelost Pahorjevih stališč potrjujejo celo slovenski katoličani, ki so na zadnjem občnem zboru svojo politično organizacijo preimenovali v slovensko ljudsko gibanje. V resoluciji so napisali tole: Slovensko ljudsko gibanje poudarja pravico narodne manjšine do vsestranskega oplajanja z matičnim slovenskim narodom.

Vsi ti pojavi spadajo v določen okvir in sicer v ambicije Trsta predvsem njegovega demokrščanskega dela, da se politično vključi v družbeno dogajanje na Vzhodu, predvsem v Sloveniji, na Koroškem in še dalj. Krščanska demokracija je čisto odkrito na svojem zadnjem kongresu zavzela stališče, da mora postati zrela za to, da bo vplivala na dogajanja v Srednji Evropi. Trst, da mora postati ideološki emporij, kakor

Argumenti predsednika »vodilne« organizacije!

Racetova nezrelost: »Jugoslavija ima instrumente za zaščito tržaških Slovencev, ima memorandum... kot sopodpisnica bi morala izvajati več pritiska v tej smeri.« (Informacije, str. 32)

Racetovi očitki matični domovini: »Studentje, ki so študirali v Trstu, so za javno življenje manjšine pozitivnejši, kakor tisti, ki so študirali v Jugoslaviji.« (Informacije, str. 36)

Race o komunistični partiji: »Spremenila se je v volilno organizacijo. Če bi bil človek zloben, bi jo lahko imenoval za športno organizacijo, ki se vadi in trenira od volitev do volitev, da bi dobila več glasov«, (Inf., str. 14)

je bil včasih trgovski emporij. Revija Trieste, ki jo vodi bivši sekretar krščanske demokracije, je v tem pogledu že dalj časa aktivna, dala je prostor za naplihovanje raznih kulturnih škandalov v Sloveniji z jasnim namenom, da se vključi v to dogajanje.

V slovenskih krogih se ta ambicija vplivanja na politična in družbena dogajanja v Sloveniji prikazuje v zaskrbljenosti za usodo slovenskega naroda na splošno. Jasno pa je, da je to le pretveza za boj proti družbenemu redu. Da se v Trstu skuša ustvariti središče vplivanja je vsekakor inteligentna poteza. Vsekakor je glas iz Trsta bolj sprejemljiv kakor so frontalni napadi emigracije v svetu. Celo ljudje iz revije »Most«, glasila katoliških intelektualcev, očitajo emigraciji, da to kar po svetu govori in piše o Jugoslaviji, ni več res, da je danes vse drugače. S tem seveda nočem reči, da se večina iz Slovenske levice in tudi del Slovenske skupnosti zaveda vloge, ki je danes objektivna. Med drugim obstaja v Trstu tudi miniatura organizacija, ki se mogoče omejuje na nekaj ljudi in ki se zavzema za samostojno Slovenijo. Če ste bili v Trstu, ste verjetno dobili tudi na avtomobilih brošure, ki o tem govore.

Kritike družbenega reda v Jugoslaviji prinaša tudi katoliška revija »Mladika«, ki je pred dvema letoma pisala takole: »Razkrajanje slovenščine je tudi posledica doslednega centralizma in kriza slovenskega jezika je kriza slovenskega duha in ta kriza je posledica dejstva, da slovenski narod zaradi totalitarnega okvira, v katerega je stisnjen, in zaradi ideoloških teorij, ki so mu vsiljene, ne more najti realnega odnosa do lastne resničnosti in do lastnih problemov.« In potem dalje: »Kultura je še vedno odtujena slovenski resničnosti, še vedno nesvobodna, dekla tujcu in tudi totalitarizmu.«

»Most«, druga revija je sicer z manj bojevitimi izpadi in odkritimi strateškimi načrti nastopala in odprla strani sodelavcev iz Slovenije, ki so na opozicionalnih stališčih do družbenega reda v Jugoslaviji. To je tudi način, kako vplivati na razvoj.

Oprostite, če se bom toliko časa zamudil z Borisom Pahorjem. Zdi se mi potrebno, ker je zanimiva figura v našem javnem življenju. Bil je v semenišču, tik predno bi moral biti posvečen v duhovnika, je izstopil, šel k vojakom in se je v tem času vpisal na univerzo. Po razpadu Italije se je vključil v narodno-osvobodilno gibanje, toda Nemci so ga kmalu dobili in odpeljali v taborišče. Če ste brali njegova dela, najbolj prizadeto piše o taboriščih, kjer je doživljal stra-

Odličen Rankovičev učenec!

Rekel je prej da je »zaskrbljenost za usodo slovenskega naroda... samo pretveza za boj proti družbenemu redu«? Torej je pretveza ali ni pretveza?

Človek, ki je bil, kakor Race, v semenišču, bi moral vedeti, kakšna razlika je med navadnim študentom teologije in tistim, ki je tik pred posvečenjem!

hote, kakor redkokdo. Mesece in mesece je moral nositi okostnjake in jih metati v krematorijske peči. To je pustila na človeku, ki je duševno občutljiv neizbrisen pečat. Je zagrenjen in je brez dvoma, da je treba pripisati del njegovega nezadovoljstva in ostrine tudi težki preizkušnjam in prizorom pred krematorijskimi pečmi.

Vsekakor so zelo umazane tiste roke, ki uporabljajo tako orožje pri političnem boju.

V svojih spisih večkrat očita, da se premalo govori in priznava trpljenje slovenskega človeka po taboriščih. To in njegovi spisi potrjujejo, da je zelo egocentričen človek. Kar doživlja on je najbolj zanimiva stvar. Ves njegov literarni opus je obravnava zgolj njegovih lastnih doživetij, ki so seveda obogatena z razmišljanji in notranjim doživljanjem. Po drugi strani je tipičen človek, ki napravi iz ene lastovke pomlad. Njemu je zadosti en primer za to, da obsodi celoto.

Zanimivo pri njem je tudi to, da je bil povezan že pred vojno s Kocbekom, ki mu je bil že takrat mentor. Za njega je Kocbek danes v vsakem pogledu velika avtoriteta. Pahor pravi, da se samo v pogledu vere s Kocbekom ne strinja, dočim se v vseh ostalih pogledih z njim strinja. Zato se npr. zavzema, da bi moralo biti politično življenje v Sloveniji tako, kot v času Osvobodolne fronte, da bi moral biti tu neki politični dialog, zavzema se za znano Kocbekovo misel, kako naj bi krščanstvo oplajalo marksizem in da bi iz tega nastala idealna sinteza. Vsa Pahorjeva kritika slovenstva in vsega ostalega izhaja iz tega izhodišča.

Pri obravnavanju nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji je Pahor stopil v direktno kritiko s tov. Kardeljem, predvsem z njegovim uvodom v knjigi »Razvoj slovenskega nacionalnega vprašanja«. V teh polemikah je površen, pavšalen in svojih trditev ne podpira z dokazi.

Zanimivo je, da po prvih njegovih »glosah«, kot imenuje ta poseg v politično življenje, pravi uredništvo »Zaliva« v naslednji številki sledeče: »Pahor, ki je na tem, da ne zamudi roka, da se v naprej otrese očitka, ki so ga bili deležni razni spreobrnjenci po zadnji vojni, po kominformu, po pravkaršnjih premikih v jugoslovanskem življenju, češ povedal sem vam že včeraj, rojaki, kaj mi vi pripovedujete danes«. To se pravi, da mu gre prvenstvo, za tekmovanje, da bo on preje rekel nekaj, kar se bo pozneje lahko zgodilo. V tem je nekaj otročjega in pa precej demagogije.

Tudi Pahor priznava tisku vplivno vlogo pri razvoju v Jugoslaviji in Sloveniji, saj nekje pravi: »da se Trstu ponuja nova plemenita vloga ventilatorja zaprtega socialističnega ozračja«. Zato, da bo tudi on ne-

Brez vsake skrupuloznosti pripiše Pahorju to, kar pravi Enzo Bettiza. Glej opombo na str. 53.

koliko pihal v ta ventilator, pravi, »mislim, da je zato pri nas nujno, da slovensko občestvo v zamejstvu postane subjekt, in če je Trst res poklican, da igra neko vlogo v srednjeevropskem bazenu, potem bo tudi kot svojevrstno žarišče slovenske kulture moral igrati svojo posebno vlogo najpoprej neposredno v splošnoslovenskem svetu, (se pravi ne samo v zamejstvu, temveč tudi tukaj), potem pa posredno v vsem tem območju«. Če gledamo realno, ob neprimerno ugodnejših pogojih kot danes, Trst kot trgovsko središče in kot luka, lahko nekaj pomeni. Vendar je, bodisi v političnem, kulturnem pogledu tudi za italijanske razmere provinca. V kulturnem pogledu lahko mirne duše trdimo, da ima lahko Videm, ki ima 80.000 prebivalcev, tj. eno tretjino Trsta, več vpliva kakor sam Trst.

To so tržaške megalomanske želje, ki jih italijanska stran prikazuje v tej obliki tudi zato, da se kot take prikažejo Rimu, zato da se Trstu pomaga, da se gospodarsko razvije v taki meri, da bo sposoben to vlogo tudi igrati. To je staro izsiljevanje Rima. Pahor pa vse trditve o vplivu jemlje resno. Nekje drugje pravi Pahor: »Če so komunisti zavozili politiko na narodnem področju in tudi na gospodarskem, potem je bolje, da rešuje slovenstvo krščanstvo, kajti bolje je, da ga nekdo rešuje kot nihče.« Potem očita sveda hlastanje za dobrinami itd. Še celo v brošuri »Naša tužina«, ki jo izdajajo slovenske založbe, odgovarja na vprašanje, kako naj bi označili značaj slovenskega pisatelja, ki živi v zamejstvu, takole: »Položaj slovenskega pisatelja, ki živi v zamejstvu, je izjemen zavojo dveh bistvenih dejstev: ker država, v kateri živi — to se pravi Italija — zelo počasi in nerada prizna katero izmed pravic, ki jih slovenska skupnost terja, in še zato, ker se matična država za dosego spoštovanja teh pravic nič ali skoraj nič ne briga... Da bi teh dveh nesreč ne bilo, ali vsaj druge ne, bi bilo življenje v zamejstvu sicer težko, ampak vendar bi se človeška dejavnost lahko polno razvijala, ustvarjalna zavest pa krepila, medtem ko sedaj zamejsko skupnost hromi spoznanje, da jo izigravajo, da ji sporazumno pripravljajo narodnostno evtanazijo«.

S tem očita matičnemu narodu odnosno matični deželi dogovor ali tih dogovor z Italijo o tem, da so Slovenci zapisani smrti in da jim je treba to smrt prirediti na najbolj sprejemljiv in najmanj boleč način.

Zaključek vsega tega prikazovanja bi bil, da je narodna usoda Slovencev za politično razgledane reakcionarne, konservativne sile sredstvo za boj proti družbenemu redu in neka oblika kontrarevolucionarnosti.

Race: »Je sicer res, da so nekateri širokoustneži, ki se imajo za specialiste za poznavanje »višjih interesov države« itd., ki pridejo v stik z različnimi slovenskimi ljudmi tu pri nas in zatrjujejo, da moramo biti zaradi »interesov dobrega sosledstva med Italijo in Jugoslavijo mi žrtvovani«. Potem ni čudno, če pride do takih pojavov in zaključkov, ki sem jih prej omenil.«

(Informacije, str. 31)

NEUSPELA INICIATIVA

Na občnem zboru članov bivših mladinskih društev, ki se je vršil dne 10. maja 1967, je bilo sklenjeno, da se ob 50-letnici prihoda Italije v naše kraje izda spominska publikacija, ob sodelovanju vseh političnih strank in ustanov, v katerih sodelujejo tukajšnji Slovenci. V ta namen je odbor bivših mladinskih društev sklical za 31. maj istega leta sestanek, kateremu so poleg članov odbora prisostvovali zastopniki sledečih političnih strank: KPI (tržaška federacija), PSU, Slovenska skupnost. Prisotni so bili tudi zastopniki SKGZ, Gibanja za neodvisnost STO in PSIUP.

Vsi prisotni zastopniki strank in SKGZ so se strinjali z zamisljivo o izdaji predlagane priložnostne spominske knjige, tako da je pred zaključkom sestanka predsedujoči mogel ugotoviti, da ni nasprotja ali apriornih predsodkov proti izdaji. Določeno je bilo, da se skliče še en sestanek, na katerem naj se sprejmejo dokončni sklepi in se izbere uredniški odbor.

Na drugem sestanku, dne 19. junija so bili prisotni zastopniki Gibanja za neovisnost STO, PSIUP, Slovenske skupnosti in SKGZ. Na tem sestanku sta tudi zastopnika Gibanja za neodvisnost STO in PSIUP dala svojo načelno soglasnost za izdajo publikacije, ki jo je predlagal Odbor bivših mladinskih društev. Seveda ni bilo mogoče na tem sestanku ničesar ukreniti in zato je bil sklican za 3. julij 1967 tretji sestanek, na katerega sta prišla poleg članov odbora le zastopnika Gibanja za neodvisnost STO in SKGZ. Ker bi bilo v taki situaciji vsako nadaljevanje diskusije brezsmiselno, ni preostalo drugega kot prekiniti razpravo.

Nekaj dni pozneje je odbor bivših mladinskih društev poslal vsem zgoraj omenjenim strankam in SKGZ dopis, v katerem ugotavlja:

- da so vse stranke in SKGZ dale svoj načelni pristanek za izdajo skupne publikacije ob 50-letnici prihoda Italije v naše kraje;
- da vsaj nekatere stranke, v katerih sodelujejo mnogoštevilni, nedvomno sposobni slovenski intelektualci, prav gotovo ne bi bile nikdar v zadregi niti v pogledu določitve svojih delegatov za skupne sestanke niti v pogledu imenovanja svojih predstavnikov v predlagani uredniški odbor;
- da pa vsaj nekatere stranke nimajo pravega interesa za predlagano publikacijo, kar je brezdvomno razvidno iz dejstva, da dve važni politični organizaciji sploh nista prišli na tretji sestanek.

Zaradi tega je odbor bivših mladinskih društev sklenil, da opusti svojo iniciativo, ki bi imela, kot je bila zamišljena, res pravi pomen le tedaj, če bi publikacija bila napisana in izdana s sodelovanjem in odgovornostjo prav vseh strank, v katerih sodelujejo tukajšnji Slovenci. Sicer pa je odbor prepustil navedenim strankam možnost, da same nadaljujejo z naporom v iskanju skupne podlage za navedeno publikacijo, saj bi le-ta bila velikega pomena za našo manjšino.

Iz navedenega zadnjega stavka je razvidno, da je odbor bivših mladinskih društev skušal rešiti, kar se rešiti da. Toda na ta dopis ni bilo nobenega odziva in tako je iniciativa definitivno in klavrno propadla.

K temu kar se da zgoščenemu opisu dogajanj bi bilo vredno pripomniti še to:

Kot je razvidno iz ohranjenega uvodnega referata, je odbor bivših mladinskih društev menil, da ima vsekakor moralno legitimacijo, da se postavi na čelo take pobude že glede na izrazito brezkompromisno antifašistično karakteristiko bivših mladinskih društev, ki je imela, po njihovem razpustu kar se da radikalen razvoj z epilogo v Bazovici, in glede na njihovo narodnoobrambno delovanje. Zelo je zanimivo, da se pri zaključku sam referent vprašuje: »... če se ne zdi, da bi bil ta (predlagani) uredniški odbor že nekak zametek bodočega vseslovenskega sveta v zamejstvu?«

Mogoče bi šli predaleč, ako bi opisali celoten podatek diskusij, ki so se vodile na omenjenih treh sestankih, ker bi morali v tem primeru preveč poseči v čisto politično obeležje problema, čemur je potrebno vsekakor izogniti se. Vsekakor je nedvomno, da se je iniciativa ponesrečila predvsem iz političnih razlogov, čeprav so spočetka vsi brez izjeme pozdravili pobudo.

Tudi so si bili vsi edini v tem, da nameravana publikacija ne bi smela v nobenem primeru motiti dobrih odnosov med Italijo in Jugoslavijo. Izrečeno je bilo tudi mnenje, da knjiga ne sme predstavljati antiteze uradne proslave, temveč da ji mora biti nekaka dopolnitev. Govorilo se je tudi o obsegu knjige, o časovni stiski. Poudarjeno je bilo, da delo ne bo popolno, kot bi moralo biti, a da bo vendarle nekaj pomenilo, ker se moramo izogniti nevarnosti, da gre vse v pozabo. Izogniti pa bi se morali predvsem kakršnemukoli nacionalističnemu tonu. Vsekakor pa ne smemo popustiti v zgodovinskem pogledu, ker bi bilo nečastno potvarjati tedanjo dobo. Torej naj se kar opiše trpljenje naših ljudi.

Vse te in še druge pripravljalne diskusije niso privedle nikamor, kajti prišlo ni niti do imenovanja uredniškega odbora. Potem je krožila vest, da bo KPI (tržaška federacija) izdala neko spominsko-dokumentarno brošuro. Sedaj pa kaže, da bo šele prihodnje leto SKGZ izdala svoj priložnostni almanah.

Odbor bivših mladinskih društev je menil, da je 50-letnica prihoda Italije v naše kraje vendarle moment, ki lahko, vsaj za to priložnost, združi vse Slovence, ki živimo v teh krajih, da povedò svojo besedo o dogodku, ki je imel tako velike posledice za nas, da ne govorimo o Evropi in o celem svetu.

Očitno ni še dozorel čas za skupen nastop. Upamo, da se bo to vendarle enkrat zgodilo, če ne prej vsaj v dneh, ko bo šlo za važne in življenjske interese našega ljudstva v zamejstvu.

Za Odbor bivših mladinskih društev
Miro Stopar

IZUMIRANJE SLOVENSКИH PEVSKIH ZBOROV

Na koncertu, ki ga je imel zbor J. Gallus dne 9. novembra 1968 v mali dvorani Kulturnega doma, je dirigent Ubald Vrabec imel na poslušalce sledeči nagovor:

»Mislim, da se obračam na najprimernejši naslov, če spregovorim prav tistemu delu naše javnosti, ki z udeležbo na tem koncertu dokazuje svoje zanimanje in svojo ljubezen do slovenskega zborovskega petja.

Še pred nekaj leti smo imeli v Trstu, t.j. v mestnem središču in bližnjih predmestjih, celo vrsto pevskih zborov: pri Sv. Jakobu, v Barkovljah in pri Sv. Ivanu. V samem središču sta svoj čas delovala zbora »Simon Jenko« in »Tržaški zvon«; obstajali so tudi zbori na Vrdelci, v Lonjerju, v Ščedni in pri Sv. M. Magdalenii. Vseh teh zborov danes ni več. Le tu pa tam se pojavi kak poskus obnovitve, ki pa kmalu spet zamre. Trenutno je tak poskus v Ščedni. Prihodnost bo pokazala, ali se bo poskus obnesel.

Dejstvo je, da obstaja v tržaškem mestu, vključno prav vsa spodnja predmestja, le ta zbor, ki stoji pred vami. Tržaški Slovenci pojò danes samo še v cerkvah: pri Sv. Jakobu, v Rojanu, v Barkovljah, Ščedni, sv. Antonu novem, Sv. Ivanu in pri Sv. Vincenciju. Slika je skoro taka, kakor je bila v dobi pod fašizmom, ko se je slovensko pelo le v cerkvah.

Vredno pa je povedati še to, da je tudi 16 naših pevcev obenem cerkvenih pevcev. Ako te odštejemo, pridemo do ugotovitve, da se s samo narodno in umetno pesmijo — ne s cerkvenim petjem — ukvarja vsega skupaj 14 pevcev. Na vsem teritoriju od Barkovelj preko Grete, Rojana, Škorklje, mestnega središča do Ščedne, Sv. Marije Magdalene, Sv. Jakoba, Sv. Alojzija pa do Rocola, Sv. Ivana in Lonjerja!

Kljub temu, da je danes naš zbor edini (poskus v Ščedni sem že omenil) slovenski posvetni zbor v Trstu, ima velike skrbi za svoj nadaljnji obstoj. Kakor smo vsi zaskrbljeni za življenje naše manjšine, tako smo pri zboru zaskrbljeni za obstoj našega zbora. Ze danes se moramo pri izbiri programa odreči marsikateri skladbi, ki je zaradi maloštevilnosti pevcev ne moremo dostojno izvesti. Posebno težko je vprašanje ženskih glasov. Že pred leti se je dogodilo, da smo morali začasno nastopati le z moškim zborom, ker z mešanim ni bilo mogoče. Prvi, prav majhen padec števila ženskih glasov nas bo prisilil ukiniti ženski zbor in nadaljevati delo le v moškem zboru. Seveda tudi preostali moški zbor spet ne bo tako številen, da bi se lahko lotil vsake skladbe in se bo moral omejiti na najpreprostejši repertoar. Prav lahko bo taka redukcija pomenila začetek konca. Začetek konca zbora, ki je (oprostite mi neskromnost!) nadvse častno zastopal tržaško slovensko pevsko kulturo tudi pred našimi italijanskimi someščani, pri katerih še danes uživa lep ugled. Če bi tak ugled in s tem v zvezi voljo do sodelovanja užival tudi pri tako imenovanem »naprednem« delu našega prebivalstva, bi nam zadostno število pevcev zagotovilo razvoj in mnogo uspešnejše delo.

Samo na to sem vas hotel opozoriti, vas, ki vas še zanima slovensko zborovsko petje v našem mestu.«

ODSEVI

Januarja letos je v Slovenj Gradcu izšel almanah za kulturo in književnost »Odsevi«, številka 5-6. Obsežna publikacija na 116 straneh, ki jo izdaja Literarni klub v Slovenj Gradcu, ne skriva ambicij, da bi se razvila v pravo revijo, in zdi se nam, da je ta želja upravičena. Koroška je namreč že preveč časa brez pravega okna v svet, brez kontinuiranega občila, ki bi v slovenski prostor vnašalo duha te pokrajine, saj je v preteklosti odigrala eno glavnih vlog pri razvijanju slovenske zavesti. A da tudi danes posamezni Korošci nimajo majhnega deleža v slovenski kulturi, opozarja bogata dvojna številka »Odsevo«.

V njej sodelujejo pretežno mlada imena, pa tudi že priznani ustvarjalci in kulturni delavci, predvsem domačini. Pesmi objavljajo Ivan Cimerman, Mart Ogen, Herman Vogel, Milan Osrajnik, Marko Kravos, Tone Kuntar in Marjan Pungartnik. Slednji, ki je slovenski jav-

nosti šeneznan, bo s svojimi svežimi pesmimi za marsikoga pravo odkritje. S prozo so zastopani Niko Kolar, Ivanka Hergold in Boro Kostanek (škoda da je zamejski avtor zastopan le z dvema ponatisoma iz njegove knjige), Peter Božič pa s prizorom iz drame. Prevedeni so bili angleški pesnik Edward Lucie-Smith, avstrijski pisatelj Lorenz Mack in esej Garçie Lorce. Med eseističnimi prispevki sta pomembna predvsem Kultura majhnega naroda Toma Marteanca in Draga Druškoviča študija o uredniških posegih v tekste Prežihovega Volaranca. Nič manj zanimivi pa niso tudi zapisi Leopolda Suhadolčana, Marta Ogna, Tarasa Kermavnerja, Bogdana Podpečana, Karla Pečka in Toneta Turčnika.

Pestrost, kvaliteta, prijetna oblika, pa tudi pozornost do zamejskih avtorjev torej, ki zaslužijo vse priznanje.

M. K.

ODLOČNO OBSOJAMO

Po srečanju sodelavcev primorskih revij v Kulturnem domu v Trstu je »Primorski dnevnik« 16. februarja objavil članek svojega urednika R(ada) R(auberja), v katerem ta pravi, da »bodo (Goriška srečanja) morala pojasniti, ali so misli predstavnika revije na tem večeru res mnenje celotnega uredništva »Goriških srečanj.« V nadaljevanju pa urednik razlaga, do kakšne meje je lahko posameznik, v tem primeru Branko Marušič, ki prihaja iz Slovenije, prost, da nam razloži svoje misli.

Temu inkvizitorskemu članku je v Novi Gorici sledila seja izvršnega odbora Občinske konference Socialistične zveze, da preuči nastali položaj. Na tej seji so »odločno poudarili, da gre za osebna mnenja Branka Marušiča in ne za stališče oziroma politiko uredniškega odbora.« (Primorski dnevnik, 1.3.69)

Ob teh dveh zgornjih dejstvih, ob pisanju »Primorskega« in ob »odločnem poudarjanju« Socialistične zveze v Novi Gorici, ne samo odločno obsojamo tako ravnanje, ampak tudi odločno izjavljamo, da je odkrito v nasprotstvu z ravnanjem drugod v Sloveniji. V »Naših razgledih« je na primer 5. oktobra 1968 izšel dve strani dolg članek dr. Janeza Rotarja, ki je napisal dosti bolj trpke besede kakor Branko Marušič. Sam predsednik izvršnega sveta Slovenije pa je ob obisku koroških predstavnikov izjavil: »...ponavljam in precizno definiram: nagnjen sem k temu, da bi natančna analiza mogla pokazati, da je bil naš odnos v preteklosti ozek, zgolj idejnonazorski.« (Naš tednik 30.1. 1969).

Nadalje je tako ravnanje, kakršno je zgoraj omenjeno, v nasprotstvu s tezami Socialistične zveze o pluralizmu, saj v ozračju pluralizma, pravega, ne deklarativnega, neko uredništvo ni primorano, da se distancira od svojega uredniškega člana.

Protidemokracija takega početja pa je še toliko bolj groba, ker bi misli Branka Marušiča, primorskega človeka, morali sprejeti, tudi če bi osrednja Slovenija trdila drugače medtem, ko jih de facto obsojajo primorski ljudje, predsednik izvršnega sveta Slovenije pa iste misli poudarja pred predstavniki Koroške!

Na podlagi zgornjih ugotovitev zahtevamo, da »Goriška srečanja« objavijo referat Branka Marušiča. Prav tako zahtevamo, da Izvršni odbor Socialistične zveze v Novi Gorici, izjavi, če misli ukrepati po novih tezah Socialistične zveze, ali pa nadalje ravnati po načelu, da ima, kdor plačuje, tudi pravico soditi o resnici.

Zahtevamo, da nekateri uredniki »Primorskega dnevnika« in referent za tisk pri SKGZ nehajo biti državni pravdniki iz Rankovičeve dobe, zakaj če je v Sloveniji zapihal sodobnejši veter, je nedopusten anahronizem, da se policijski duh še šopiri pri nas, kjer bi ga nikoli sploh ne smelo biti.

Nazadnje želimo pribiti, da srečanja za okroglo mizo niso nastala zato, da bi na njih mlatili prazno slamo o sožitju in odprtih mejah, ampak da bi se končno lotili resnih problemov. In prav zato, ker ne mara odkritega pogovora o resničnih vprašanjih, je »Primorski dnevnik« sprožil denunciantski napad. Zakaj mu Socialistična zveza v Novi Gorici sekundira, ne vemo in nas tudi ne zanima. Vsekakor pa mislimo, da če v Novi Gorici želijo imeti revijo samo iz prestižnih teženj, potem je boljše, da porabijo sredstva, ki jih dajejo reviji za kak koristnejši namen.

GOSTILNA

OSTROUŠKA

TRST
Ulica S. Nicolò 1
Telefon 37-918

Sveže cvetlice za vsako
priliko dobite pri

S A V I N I

TRST
Ul. dell'Istria 10
Telefon 55-590

GOSTILNA G R G I Č

PADRIČE, 36 Tel. 22-61-12

URARNA - ZLATARNA

A. M A L A L A N

34016 OPČINE
Proseška ulica, 18 - Telefon 211-465

NAJVEČJA ZALOGA
TAPETNEGA PAPIRJA

PANJEK TATJANA

T R S T - Ul. Mazzini 7 - Tel. 37-636

TRGOVINA S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

Udovič Stojan

T R S T

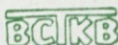
Ženska in moška oblačila
v trgovini

Campo S. Giacomo, 6

V E R K
T R S T

Piazza Ponterosso, 5
Piazza Vecchia, 2

Tel. 29-686

BANCA DI CREDITO DI TRIESTE

S. P. A.

TRŽAŠKA KREDITNA BANKA

GLAVNICA LIR 600.000.000 - VPLAČANIH LIR 300.000.000

TRST - ULICA FABIO FILZI ŠT. 10

TEL. ŠT. 38-101, 38-045

BRZOJAVNI NASLOV: BANKRED

adriaimpex

D. D.

EXPORT — IMPORT — ZASTOPSTVA
TRST - ul. Geppa, 9, tel. 38-770, 29-135

Pooblaščena tvrdka za prodajo v
Jugoslaviji originalnih rezervnih delov
in vozil znamk OM, FIAT, RIV

VSE ZA KLET VRT IN NJIVO

Zastopnik: kmetijskih strojev

E. Furlani

T R S T

Via Milano 18

Telefon 35-169

IMPEXPORT

UVOZ - IZVOZ - ZASTOPSTVA

T R S T

Via Cicerone 8 - Tel. 38-136 37-725
POSREDUJE PO TRŽAŠKEM
IN GORIŠKEM SPORAZUMU

Vista

precizna šestila
naočniki
fotografski in
filmski aparati

T R S T

Ul. Carducci 15
Telefon 29-656